

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Wermlands Län

TILL

KONGL. MAJ:TT

I UNDERDÄNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

SECKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1834.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Wermlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Wermlands Län

TILL

KONGL. MAJ:TT

I UNDERÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

SECKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1834.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
Länets allmänna beskaffenhet.....	12.
Innevånare.....	14.
Om hemmansklyfningen och den deraf uppkommande folkökning.....	18.
Näringar.....	25.
Jordbruket.....	25.
Boskapsskötseln.....	26.
Skogarne.....	26.
Bergsrörelsen. Grufvubrytningen.....	26.
Stångjernssmidet.....	30.
Fabriker, Bruk och öfriga Näringar.....	31.
Binäringar.....	31.
Handel i landet.....	31.
Om Credit-anstalter såsom stöd för Näringar.....	32.
Politisk Författning.....	38.
Kammarverk.....	38.
Statsbidrag.....	38.
Politie.....	39.
Skolor.....	39.
Hälsovård.....	40.
Fattigförsörjning.....	40.
Gästgifvare-ordningar.....	43.
Sparbankar.....	43.
Veterinaire-inrättning.....	43.
Städer.....	44.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Wermelands Län

Tabell för Städerna uti Wermelands Län

Underdånigste Berättelse.

För fjerde gången har jag nu den nåden afgifva en Femårs-Berättelse beträffande Wermland. Min tjenstebefattning såsom Landshöfdinge härstädes, har således varat ganska länge och visserligen längre än jag vågade hoppas, då jag lemnade mitt förra yrke. Att så vidt jag förmår, uppfylla mina tjensteplikter, samt uträtta något godt och nyttigt för orten, var städse och är min innerliga önskan. Huruvida jag häruti lyckats tillhör icke mig att undersöka annorlunda, än som anspråkslös man, till min egen upplysning för framtida åtgärder. Om annorstädes gjordes mig samma rättvisa för mina välvilliga afsigter, som den jag lyckligtvis njuter inom orten, vore jag fullkomligt tillfredsställd. Hvad jag dock, ovedersägligen bordt förvärfva mig och man icke så lätt beröfvar mig som ärfda välståndet, är en dyrköpt erfarenhet, som jag sökt tillgodogöra när jag kunnat; och utan minnen af det passerade eller bekymmer för det tillkommande uti dessa enskildta saker, vill jag försöka, huruvida uti allmänna, jag lyckats sammanbinda någon ringa lefnads-philosofi med den en administrator bör äga, enligt min uppfattning af det Embete jag genom Eder Kongl. Maj:ts Nåd bekläder.

Vid tankan på den redogörelse jag således föresatt mig underdånigst lemna uti Eder Kongl. Maj:ts händer öfver hvad jag erfarit under den tid, jag åtnjutit Eder Kongl. maj:ts Nådiga förtroende att styra en af de folkrikaste och vidsträcktaste provinserne inom Eder Kongl. Maj:ts Riken; finner jag visserligen mig hafva åtskilligt att anföra som icke kan upptagas under de i formulairet bestämde rubriker; men, som många saker, hvilka förut blifvit afhandlade, icke torde uti en följande berättelse, mera än hänvisningsvis böra antydas, äfvensom allt hvad under femårsperioden ej undergått förändring torde böra utelemnas, skall jag icke sakna rum för hvad jag har att säga. Jag vet dessutom, att Eder Kongl. Maj:tt nådigst önskar detaillerade uppsattser, hvarest jag också hitintills

underdånigst rättat mig, och blifva de som sådane troligen mera upp-
lysende vid de Riksmöten, hvilka på samma tider med Femårs-Berättel-
sernes afgifvande nu inträffa, och hvarvid ej sällan styckade framställ-
ningar afgifvas under mindre ansvarighet, än den Eder Kongl. Maj:t kan
fordra af Landshöfdingarne.

Till ledning uti mitt arbete, har jag genomgått mina egna och mi-
na agtningsvärde kamraters förut afgifne Femårs-Berättelser, för att ef-
terse, om jag skulle hafva glömt anteckna mig till minnes, hvad som
bordt anföras såsom ägande gemenskap med denna landsort, hvarvid jag
i åtskilliga fall sunnit olikheter i våra omdömen. Någon öfverensstäm-
melse uti allmänna åsichter Länens Styresmän emellan är dock icke
möjlig i anseende till de få tillfällen vi äga att uttyda idéer med hvar-
andra, och en saknad föreningspunkt, der våra förslager sammanträffa
innan Eder Kongl. Maj:t Nådigt tager kännedom af dem. Det blir så-
ledes locala förhållanden och iagttagelser, som vi egentligen uttrycka
uti våra framställningar, ehuru jag icke derföre erkänner, det vi genom
tjänsteutföringen minska förmågan att höja oss äfven till de högre och
allmännare åsichterne, hvilket man icke sällan velat påstå, under ett skeft
bedömande af våra åligganden. Befattningen, interessant i många af-
seenden, och sålänge man lifvas af hoppet att kunna gagna och njuter
rättvisa för det goda uppsåtet och bemödandet, blir tung och glädjelös,
om man nyckfullt gäckas och fördomsfullt bedömmes, utan att kunna
fordra upprättelse.

Som Embetsman vet jag alltförväl, att jag hvarken kan eller bör
undandraga mig uppmärksamheten på mine åtgärder, till och med icke
på mina handlingar, eller enskilda lifvets vanmäktigt försvarade krets.
Jag för min del hvarken öfverklagar eller bestrider någon den sjelftag-
na rättigheten i den delen, väl vetande huru man med hopp om fram-
gång förekommer eller vederlägger dylika anfall. Ej heller tror jag, att
man bör vara för ömtålig, eller låta gäckerier eller öfverdrift uti fram-
ställningar sära sig, ty de äga måhända någon anledning eller grund,
ehuru skeft den kan vara uppfattad, och kanske ej sällan innehålla, så-
som satiren eller fabeln, en sanning, som lugnt och fördomsfritt bör be-
traktas. Ingen rättskaffens man fruktar dessutom offentligheten, och an-
fall, hvilka icke å heder och ära gå, böra visserligen lemnas till glömska
eller att göra den effect, som med dem för tillfället åsystats, såvida man
icke kan möta dem utan hetta eller trumpen sinnestämning. De fall
kunna dock inträffa, då anseendet så betydligt lider, att verkuingsförmå-

gan genom anfallen inskränkes. Vid sådana tillfällen har man en förbindelse mot sig sjelf och det offentliga kall man bekläder, att icke förakta eller låtsa förakta förolämpningarna. Jag har icke dragit i betänkanke att framstå i sådan strid, när jag trott det behöfts, och har inga skäl att beklaga mig öfver utgången, fullkomligt öfvertygad, som jag stålse varit, att den periodiska pressen, hvarifrån anfallen skedt, är den bästa säkerhets-ventil för alla missnöjens afledande, när och hvar som helst. Missförstådd och illa skött, visar den sig visserligen ofta hos oss som annorstädes mindre fördelagtig, men från den har dock icke sällan mången tänkvärd satts och vigtig sanning utgått till allmänhetens upplysning; och den tid kommer väl, då sans och stadga blir en förtjänst där man hitintills saknat den. Då deremot grundsatser och förhållanden, hvilka inverka på menigheternas väl eller ve, lättsinnigt angripas och afhandlas med bestämda afsigter att förvilla allmänna omdömet öfver således vida vigtigare saker än en och annan persons, eller hela korpers förolämpande; så tror att hvarje Embetsman eller icke Embetsman, som lika mycket föragtar opinions-servilism, som hvarje annan servilism, äger en medborgerlig förbindelse att begagna de tillfällen honom erbjudas till att rätta begreppen så vida han kan. Det är visserligen sant, att Embetsmannens åsigter icke blifva betraktade af alla dem, på hvars omdömen man kanske arbetat, med afsigt att nedsätta dess anseende eller förvrída begreppen uti den saken han bedömer; men man bör dock hoppas, att den sansade delen af allmänheten, gör sig mödan att granska hvarje vigtig sak från flera än en sida, och saker utan vigt må gerna lemnas att söka sin publik samt tillfredsställa den, äfven om det tillfälligtvis sker på några personers bekostnad. Om derjemte en öfvervägande pluralitet af tänkande menniskor skulle finnas inom en ort, hvilka anse Landshöfdingen icke sakna erfarenhet, som sätter honom i tillfälle att bedömma de gemensamma angelägenheterna i öfverensstämmelse med godkända eller tillämpade grundsattser; så, och intilldess menigheterna kunna sjelfva göra sina åsigter och anspråk gällande, torde visserligen Landshöfdingen vara den person, som både har rättigheten och skyldigheten att, utan menniskofruktan, tala när det behöfves, såsom alldeles icke sjelf-konstitnerad eller anonym såkförare, utan tills vidare, såsom jag underdånigst vågat anföra uti min sista Femårs-Berättelse, Eder Kongl. Maj:ts man på stället och ortens man inför Eder Kongl. Maj:t. naturligtvis hvarje person obetagit, som härvid finner sina åsigter eller någon Orts lokala och mera inskränkta angelägenheter, icke haf-

va vunnit det afseende man fordrat, att vända sig till hvilken autoritet som helst, hvarifrån kan förväntas önskad uppmärksamhet på egna nitet eller omdömesförmågan.

Jag vågade redan uti min sista Femårs-Berättelse, ingå i granskningen af åtskilliga ämnen, hvaröfver vacklande opinioner sprida, enligt min tanka, ett förvillande töcken. Sedan dess har en sinnesstämmning bemäktigat sig människorna nästan öfver allt, som tvifvelsutän leder till mången ändring uti deras angelägenheter, men som intilldess Statsmän med beslutsamhet fatta föresattsen att planmessigt och i sammanhang handla i öfverensstämmelse med de upplysningar tiden lemnat, öppnar ett vidt fält för bearbetandet af falska opinioner. För alla dem, som af allmänt deltagande eller cosmopolitism hänföras eller låta hänföra sig, och förhastande falla sitt omdöme öfver föga utredda saker, bekänner jag mig äga all möjlig consideration, ty hvem kan icke af välvilja taga miste? Icke så med dem som göra och gjort förvillelsernas spridande till ett indrägtigt fält för sin lätt sinniga verksamhet. De antingen utgå från för låga bevekelsegrunder, eller ock sakna de erforderlig kännedom af vägen, hvaruppå de kunna gagna. Icke gör man, till exempel, människorna bättre genom det man sänker dem i allmänna opinionen och minskar deras egna begrepp om sitt värde. Måne en folkklass, som anses liderlig, för det den begagnar sig — jag erkänner det, stundom till öfverdrift — af det enda njutningsmedel, dess tillgångar och bildning medgifva, stadnar på vägen till ett allmännare förderf — jag vill icke säga blir bättre — genom ständiga förolämpningar mot hela massan, skyldiga och oskyldiga sammanlänkade. Det är lättare att se följderna af dylika förolämpningar på nära håll, än på afstånd, och om Lappen har sina suptallar och carnavalet vid marknaderna, så bör han dock troligen räknas bland dem af Skandinaviens inbyggare som förtära minst af starka drycker. Men må för öfrigt bringa moraliteten så omsorgsfullt som häst under zifferberäkning, samt upleta mer eller mindre glada förhållanden i den delen, ett enda brott förekommes ej derigenom; men sök visa, att så och så många brottslingar finnas på hundralet; men nedsätter värdet af alla de många hundraden inom hvilka ingen brottsling finnes, beh hvem vet, om icke en proportion häri; en gång stadgad som allmän norm, kan leda till öfverseende med dem som förfalla till brottslighet, ty oundvikliga ödet spelar en mäktig roll uti massans conceptioner, och ingen som någon tid examiterat verkliga brottslingar, eller sökt intränga uti deras

begrepp om orsakerne till deras fallna belägenhet, har undgått att göra den anmärkning, under hvilken besynnerlig ödets ledning dessa menniskor förmoda sig stå. Beräkningsifvern och bevisningen för ett ohjelp-ligen fallande samhällstillstånd, skulle ej kunna gå så långt, att man icke finner sig tillfredsställd med en låg procent brottslingar, utan anser flerfalldiga medel nödvändiga för deras ökande. Missförstodde nitet skulle ju äfven kunna föra till den förvillande slutsatsen, att der mindre brott åtalas äger icke större laglydnad rum, men deremot bristande eftersyn hos Fiskaler, ehuru deras inkomster helt och hållet hvilat på brotts upptäckande.

Eder Kongl. Maj:t önskar patriotism och en god anda bland folket, och hvilken rättsinnad man önskar ej detsamma, ty hvarje tänkande menniska vet hvad härmed kan åstadkommas, samt att nästan ingenting godt och nyttigt för gemensam räkning är att förvänta, dessa momenter förutan. Men huru blir det väl möjligt att bibehålla hvad som finnes, eller öka hvad som saknas uti dessa delar, om massan af en nation oupphörligen förespeglas uti hvilken usel belägenhet den sig befinner: inbillad eller verkelig någorstädes, nedstämmer den likväl mängden och banar icke vägen för ett bättre tillstånd. Hafva icke skaror velat utvandra i våra dagar, för att underkasta sig obestämda förhållanden, af otålighet och väckta orediga begrepp om något bättre? Hade dylika conceptioner utgått endast från trakter, saknande tillgångar på födömedel under ett ofördelaktigt år, så skulle jag icke funnit något ovanligt uti händelsen; med denna håg var allmännare, och utgick, äfven här i orten, ej blott från de vanlottade trakterna. Nej, der låg en oro hos menniskorna till grund, som man icke så lätt gör sig reda för, som man berättar händelsen; och forskningarne i den delen hafva hitintills icke ledt till några upplysande resultat. Göres hela provinser, den ena efter den andra till tiggare, för hvilka välgörenheten sättes i anspråk årligen, så blifva de det efter hand så i massa som delar, och då man rigtade språket med ordet proletär, så inympade man äfven på våra äldre begrepp, utgångne från tiden då hvar och en var man för sig, något som skulle föreställa en folkklass, lägre än medborgare uti ett constitutionellt samhälle. Förut betraktades tjenstehjonet, lönadt, klädt och födt af husbonden, såsom lägsta samhällsklassen, skyddad af lagar och reglementen, ehuru med få rättigheter, men flera förbindelser, bland andra den ännu fortfarande, att ovillkorligen vara i tjenst intilldes eget hushåll kunde bildas, och presupponeras kunde, det man förmådde föda

sig sjelf. Nu vill man constituera en folkklass, icke egenteligen utgången från någon annan, utan, såsom af händelser och förhållanden beroende, af egna viljan bildad, inom hvilken man skulle äga åtskilliga medborgerliga rättigheter, men icke ens skyldigheten att föda sig sjelf, men hushållet som man samlar omkring sig, ett särdeles lyckligt tillstånd, att söka för hvarje hitintills, under bekymmer och arbete sträfvande, men politiskt liknöjd menniska. Hvert medborgsandan och fosterlandskärleken taga vägen under denna samhällets nya fördelning, må hvar och en uppgöra, äfven med tillhjälp af zifferor. Mig vill det synas som philanthropien eller kanske också den likaså välvilliga, som ofta utöfvade allmänna inblandningshågen här åter missledt oss. Jag säger oss, ty jag har äfven, hänförd af denna håg, hvarföre jag också blifvit besträffad, några gånger ledt människornas uppmärksamhet på hushållning, egentligen med hvad de ägde, dock under fria valet, men dervid antydte följderna af att göra eller låta hvad de behagade så långt gällande författningar det medgäfvos. En gång som jag påminner mig nu, då en ko, en tunna korn och en tunna sill voro i samma pris, ansåg jag mig böra afråda de mindre hemmansbrukarne i Wermland att föra sina kor från det feta skogsbetet, till utbyte på Höstmarknaderne mot desse icke dyra artiklar, hvilka mindre skulle förslå i hushållet, hvarigenom möjligtvis också kreaturspriset skulle kunna upprätthållas. Detta, som jag tyckte, var en hushållsangelägenhet, insågs väl af de flesta, som frågan egentligen angick, men klandrades i annan ort, der hushållsbestyr så egentligen icke behöfvas och portionsspisningen för dagen ger föga upplysning om stugans ekonomi för den långa vintern. Jag hade dock glömt, ehuru jag uti denna klandrade uppmaning, tidigare än någon annan antydde, hvad inträffa kunde efter en väl frodig men under långvarigt regn till kärnan skadad gröda, att derjemte råda till samlandet af bark och andra nödbrödsämnen, hvilket från annat håll ansågs som brist på omtanka och förutseende af mig, men som, gifvet, skulle dragit öfver mig från förra stället, der man icke kände att bark utgjort från ålder, ett ständigt begagnadt nödbrödsämne, de skarpaste anmärkingar. Hvert välviljan att blanda sig uti andras hushållning leder, visar denna händelse. Det sätt, hvaruppå det omförmälte klandret och några flera gäckerier af lika art upptogos inom orten, blir mig alltid ett tillfredsställande minne, fullkomligt ersättande det öfvergående obehaget att vara misskänd af kanske mången, som förut hyst till mig förtroende.

troende. De som på afstånd opåkalladt bedömde mina sedermera vidtagne anstalter, i anledning af missvexten, tillämpade förut och lyckade, fattade dem likväl icke. Af öfverdrifna berättelser om nöden i åtskilliga delar af Provinsen, togo Publicisterne deremot sig anledning att förebrå mig bristande omtänka och tala om de nödlidandes anspråk på allmänna understöd genom Regeringens och Läns-Styrelsens försorg. Så vida begreppen om sådane anspråk hade blifvit allmänna hos de behöfvande, skulle ofelbart snikenheten hos en och annan, lättjan och vandringshågen hos andra, derigenom fått en bestämdare rigtning, svårare att ändra än väcka, ty fintheten att kringgå Autoriteter så väl som författningar, böjelsen att misstro Embetsmän och klandra dem, äfvensom att åstadkomma ett efteråt gäckadt medlidande, är allmännare hos obildade, till sjelfsväld lätt förledde, menniskor, än man vanligtvis tror. Måhända månget för tillfället bakadt barkbröd verkligen sändes med lättningar, för att väcka deltagande just från de enda trakter, der mindre nödbrödsämnen under tiden användes, än någonsin i fordna dagar, innan rätta undsättningsmedlet, potatisen, fanns.

Jag nämner icke dessa förhållanden i afsigt att derigenom rättfärdiga mig, eller mina åtgärder under senaste missvexten; jag behöfver lyckligtvis icke det förra, ty de senare hafva svarat till ändamålet, derom äro icke tankarne delade inom orten åtminstone, och några andra vitsord torde vara öfverflödiga. Månget opåkalladt Socknestäms-protocoll vittnar ock derom, att man rättvisade mina åsigter såsom öfverensstämmande med mängdens egna. Man kände, att jag icke hade annat mål, äfvensom jag nu med denna underdåniga framställning icke äger annan afsigt, än den, att visa, det den principen i undsättnings-väg, hvilken jag följt, såsom egentligen anbefalld, ehuru sällan rent tillämpad, är otvifvelaktigt den rätta, samt att man bör, så vidt man kan, med consequens följa ett system, som man anser riktigt, anspråken och orediga begrepp till trots. Jag sökte uti min förra underdåniga Fem-årsberättelse visa detta vid redogörelsen för undsättnings-åtgärderna efter 1826 års missvext; och då nu tvenne missvexter således öfvergått Wermland, utan att Staten förlorat genom afskrifningar något af de lemnade penninge-understöden, ej heller med något sken af sanning den aflägsnaste backstugusittare i Wermland bevisligen svultit ibjäl, hvilket ofta händer uti det rika London, bland detta ställes concentrerade population, och på continentens bördigaste trakter; torde den slutsats kunna dragas, att principen, hvarest här handlats, förtjenar en

allmännare tillämpning, än en oefferrättlig filantropi synes vilja medgifva. Att Wermlänningarne icke allmänt klagat öfver Landshöfdingens radicala grundsatser att låta dem betala hvad de fått, under det andra orter omkring dem förunnas afskrifvingar, torde också visa, att man anser principen som riktig och äfven med temporära uppoffringar önskar den måtte göra sig väg till allmän båtnad.

Mina åsikter i denna del, som jag underdånigst vågar här nedanföre visa, äro äldre än den offentliga tillämpningen; och jag har i detta som i andra fall noga sökt göra mig reda för hvad jag velat och kunnat åstadkomma, innan jag gått till verkställigheten. Undsättningsverket i allmänhet väckte tidigt min uppmärksamhet i anseende till dess skadliga inflytande på denna ortens ekonomi och mången iakttagelse på stället, sammanbunden med hvad man tänkt och skrivit i andra länder öfver detta ämne, stadgade slutligen min öfvertygelse så bestämdt i den delen, att jag utan fruktan, sedan jag blef omgifven af underlydande Embetsmän, till hvilka jag kunde äga förtroende, och som delade mina åsikter, vågade följa denna öfvertygelse, ehuru den visserligen icke då ännu var öfverensstämmande med föreskrifterna och de rådande opinionerna. Naturligtvis gick jag ganska varsamt till väga, och beredde mig endast en väg för öfvergången till något bättre, än det jag trodde mig hafva funnit rubba de oftast nedställdas hela välstånd och deras begrepp om sina förhållanden till Staten. Att det fordrades ibland, utomordentliga naturhändelser, för att något nedstämman våra tankar om vunen visdom, samt upplysa oss om hvad vi verkligen kunna åstadkomma med konstlade medel, trodde jag mig emedlertid hafva funnit. Kunde massorna således förut öfvertygas om obilligheten af sina fordringar på Statsmakternas hjälp, och alla, om institutionernas oförmåga vid utomordentliga fall, vore, enligt min tanke, ett steg tagit till sansad besinning vid en inträffande olycka. Och som man, dylika ovanliga händelser förutan, sällan tvingas samla de nyttiga lärdomar, tiden med så frikostig hand annars alstrar, och alldeles icke hemlighetsfullt utvecklar för dem som vilja följa den, förmodade jag att från banade medelvägen vid ett sådant tillfälle en biväg möjligtvis skulle kunna begagnas, som också ledde till målet.

Från den satsen att af Riks-Styrelsen nu kan fordras allt hvad man fordom begärt af Verlds-styrelsen, utgå de flesta förvillelserna i begreppen och all oro som visar sig; ty man fordrar ju icke endast födan när man ej kan förskaffa den sig sjelf, man fordrar ersättning för det man brutit sin egen jord som skulle lemna denna föda, om allt gick väl och rätt till

samt ersättning för de barn man gifvit lifvet. Det finnes förmodligen ingen Landshöfdinge som ej emottagit till och med skriftliga suppliker af sådan art, uttryckande ganska bestämt hvad man menar, och som icke fått erfara suplikantens missnöje då anspråken icke kunnat bifallas. Vi hafva sjelfve gjort oss sakre till dessa anspråks tillkomst genom våra mera välvilliga än välbetänkta uppmuntringar, rubbande naturens jemna gång. Det ljuder ännu ständigt för mitt minne, den cadancerade förebråelsen jag en gång fick af en beskedlig Finngubbe vid ett munteligt afslag på en dylik begäran: "Uti dina företrädares tid fingo vi både mycket och godt; men du är så hårder, kära Landshöfdinge." Gubben hade fordom röjt en trakt af den bergås, hvaruppå dess hemmanslott var belägen, visserligen med en berömlig flit, hvarföre han också hade blifvit belönt med tio Riksdaler, och den öppna jorden var, som vanligt i dessa trakter, nästan så stor som den hvaruppå de upptagne stenarne blifvit upplagde. Gubben hade emedertid länge lifnärt sig eller befunnit sig uti ett relativt välstånd med hustru och många barn, för hvilka sednare han åtnjutit afkortning som minderåriga och uppfostringshjälp sedan. Men under äldre missväxtåren och synnerligen 1812, hade han råkat uti en skuld till Kronomagasinets ungefärligen till beloppet af allt hvad han egde, hemmansdelen och röjningarne inberäknade. Jag träffade honom ganska lugnt metande småfisk, under det jag hade erbjudit honom äfvensom alla hans grannar afbetala så småningom sin skuld genom arbete på en väg som upparbetades icke långt från dess hem. Jag sökte visa honom följderna af sin liknöjdhet, samt att jag hvarken kunde eller ville förhjelpa honom till någon afkortning på hans skuld, annorlunda än genom arbete på nämnde väg, hvilken skulle rödjas mera till gagn för honom, än för Staten som bekostade arbetet. Jag fick då denna förebråelse, som träffade en likaså bestämd af grundsatts, som han var af lynne, hvarföre gubben också fick gifva med sig och arbetade följande året rätt flitigt på ett vida aflägsnare vägstycke, än det som jag först erbjudit honom. Han kom derigenom tämmeligen ifrån sin skuld och synnerligen sedan han och alla hans landsmän fingo endast erlægga half bevillning. Gubbens hembygd har nu Kyrkor, vägar och hjuldon, som förr der icke funnos, och när både han och jag gått ur tiden, så skola våra efterkommande hafva minde bekymmer, än vi hade under vårt sträfvande i olika riktningar medan vi lefde. Misskända båda kanske för de olika begrepp vi gjorde oss om samhället hvaruti vi befunno oss; men den dag skall komma, då vår tvist blir sliten inför sunda förnuftets och erfarenhetens domstol.

Jag har uti det redan anförda oftast ledd mig från sak inpå min ringa person, ett ej sällan ogilladt sätt att bevisa hvad man tror vara det rätta och jag således har att urskulda. Men hela mitt sätt att studera eller samla den erfarenhet jag önskat tillgodogöra, är ett idkeligt betraktande af händelser och deras resultater, hvilka jag skulle högst ofullkomligt kunna ordna, utan att historiskt återgå till händelserne derifrån slutsattserne dragas. Här af följer väl, hvilket måste medgifvas, att den, som gjort dessa slutsattser, måste personligen framträda lika som tiden och stället, der händelserna sig tilldragit; men jag skulle tro, att härvid icke förloras i tydlighet, om än något skulle förloras i slutsattsernes allmänlighet. Vi standet uti en landsort föranleder för öfrigt icke någon särdeles utveckling af förmågan att ordna som sig bör hvad man vet; ej heller tillförlitliga kännedommen af de rådande, eller om jag må så säga, stämplade åsigterne. Man nödgas der leta sig fram till dem, som göra sig gällande på stället, oftast i strid med de i hufvudstaden antagne. Uti mina föregående Femårs-Berättelser har jag mera vidlyftigt än jag måhända bort, upptagit förhållandet innom Länet i allmänhet och uti få hänseenden har det förändrat sig; i anseende hvartill, förevarande berättelse icke kan komma att blifva så onständlig som de föregående, enär jag bordt undvika att återupprepa hvad de innehålla. Af Tabellerne vågar jag dessutom ej draga bestämda slutsattser, ehuru jag anser de nu lemnade så tillförlitliga som de kunna vara. Om Eder Kongl. Maj:ts Nådigt täcktes erinra Sig alla de anspråk man gör och gjort på Länsstyrelsernas verksamhet, så torde äfven Nådigt öfverses dermed, att icke alltid omsorgsfullt utarbetade Statsekonomiska afhandlingar kunna presteras. Att anspråkslöst redogöra för verkliga förhållandet, är egentligen vår sak. Huruvida våra framställningar bestå all pröfning, är något som vi icke ens kunna hoppas; men vi tro dock att en fördomsfri granskning af sak skola de alltid tåla, och angifne förhållanden, här i orten åtminstone, icke jäfvas.

Länets allmänna beskaffenhet.

Den beskrifning härom, som min förra Femårs-Berättelse innefattar, har jag icke något att tillägga.

Till förbättrande af Länets naturliga beskaffenhet äro under de sist förflutna fem åren på enskilda jordbrukares bekostnad många kärr och mossar upptagne och odlade, äfvensom en mindre sjö inom öfra Ulleruds socken, Abbortjernu benämnd, blifvit alldeles aftappad, samt en redan för

längre tid tillbaka påtänkt sänkning af Sjöarne Norra och Södra Styen verkställd.

För att åt den utefter gränsbandet emot Norrige boende Finn-allmoge, som mäst var lidande genom 1830 års missväxt, bereda arbetsförtjenst i dess hembygd under 1831 års sommar, samt såmedelst lemna denna allmoge tillfalle att då förvärfva sig födan utan liggeri och utvandringar, täcktes Eders Kongl. Maj:t, uppå min derom gjorde underdåniga anhållan, i Maji månad sistnämnde år, anslå till min disposition 5,000 R:dr Banco af Allmänna medel, för att, som jag i underdånighet föreslagit, användas dels till mossars utdikande på Finnskogen, dels till öppnande af en communicationsväg emellan de inom Elfvedabls Härads Finnbyggd inrättade 2:ne nya Capellförsamlingar och dels till Tjärubränningsens befrämjande i dessa trakter. Ehuru anstalter vidtogos, att på stället under arbetet tillhandahålla arbetarne säd och sill efter de billigaste priser, hvarföre sådana nödvändighetsvaror kunde der i orten anskaffas, och oagtdadt Finnbyggdens innevånare bordt kunna inse, att resultaterne af de ifrågavarande arbetsföretagen skulle direct falla dem sjelfve till godo, begagnade de sig dock vida mindre af det sålunda dem erbjudna arbetet, än man kunnat förvänta. Innan årstiden medgaf, att omförmälte arbeten börjades, var redan från annat håll för de Länets innebyggare som lidit af missväxten, den allmänna välgörenheten anropad om bistånd, och sedan Finnallmogen erfarit att sådant icke skedt förgäfves, fann mången sig bättre vid att utvandra och klaga sin nöd, samt af medlidandet taga rundeligen hvad de behöfde, än att hemma arbeta sig till ett knappt bröd; och att menniskor som snart sagt lefva för dagen, skulle afse fördelen som åtminstone mossdikningsarbetet i en framtid kunde för dem sjelfve medföra, var icke att begära. Således, oagtdadt de mäns kloka och nitiska bemödanden för ändamålet, åt hvilka jag uppdragit att ordna och leda ifrågavarande arbeten, fortgick det icke mycket under 1831 års sommar, hvarken med vägarbetet eller mossdikningarne; men dessa arbeten fortsattes under påföljande åren 1832 och 1833, så att vägen emellan Norra och Södra Finnskoga-Capellerna till en längd af nära 3 mil nu mera är fullbordad, äfvensom några och femtio odlingsbara mossar, hvaraf en del långt tillföre varit genom Länets Hushållnings-Sällskaps föranstaltande nder sökte blifvit med diken försedde. Om äfven ägarne af dessa mossar icke på lång tid förmå att odla dem, skall likväl vattnets afledande från de sidländta trakterne, verka förmånligt på skördarne å närbelägne åkrar, och med tiden blifver mossjorden väl ock nyttig,

Tjärubrännningen har deremot icke haft någon framgång, hvartill möjligen någon ofullkomlighet i tillverkningssättet torde vara egentliga orsaken.

På Grums och Näs Häraders gemensamma bekostnad har omläggning af ett vägstycke skedd å allmänna Landsvägen emellan Carlstad och Ämål, hvarigenom en högst besvärlig backe, Slottsbrobacken kallad, undvikits; och ehuru vägstycket var beläget helt och hållit inom Grums Härad, som byggnadsskyldigheten alltså ålåg, hafva dock Näs Häradsober för att befrämja ett gagneligt och för det ena Häradet allt för mycket betungande företag, frivilligt åtagit sig att utgöra halfva kostnaden till omläggningen. Den större vägomläggning inom Nordmarks och Gillbergs Härad, som, omnämnd i min förra Femårsberättelse, såsom påbörjad, är sedermera fullbordad, till synnerlig nytta för orten, emedan en mängd svåra backar derigenom kunnat förbigås. Härmed har dock icke omtanken för förbättringar i denna del inom orten stannat, utan äro flere nya väganläggningar till lättnad för communicationerne emellan Nordmarks och Jösse Härad samt med Dahlsland och Norrige föreslagne, ehuru frågorne derom ännu bero på undersökning och pröfning.

Innevånare.

Folkmängden i hela Länet, Städerna inberäknade, utgör, enligt Skattskrifningslängderne:

För år 1828.	Skattskrefne män . .	40,538.	
	Dito qvinnor . .	42,106.	
	Befriade män . .	35,223.	
	Dito qvinnor . .	35,796.	
			<u>153,673.</u>
För år 1829.	Skattskrefne män . .	41,040.	
	Dito qvinnor . .	42,668.	
	Befriade män . .	35,422.	
	Dito qvinnor . .	35,631.	
			<u>154,761.</u>
För år 1830.	Skattskrifne män . .	41,572.	
	Dito qvinnor . .	43,231.	

	Befriade män . .	36,446.	
	Dito qvinnor .	36,421.	
			<u>157,670.</u>
För år 1831.	Skattskrifne män . .	41,822.	
	Dito qvinnor .	43,420.	
	Befriade män . .	36,744.	
	Dito qvinnor .	36,420.	
			<u>158,406.</u>
För år 1832.	Skattskrifne män . .	42,784.	
	Dito qvinnor .	44,140.	
	Befriade män . .	36,899.	
	Dito qvinnor .	37,255.	
			<u>161,078.</u>

Medium häraf:

Skattskrefne män . .	41,551.
Dito qvinnor .	43,113.
Befriade män . .	36,149.
Dito qvinnor .	36,305.
	<u>Sia 157,118.</u>

Då sednaste Femårs-Berättelsen afgafs, hade medium af folkmännen för då förflutna tiden utgjordt 145,308. Nu finnes folkmängden vara 11,810 personer större. Märkligt är, att folkökningen varit störst i Norrsysslets Fögderi, som innesluter en betydlig del af Wermlands Finnbyggd.

En folkökning visar sig således här åter, oaktadt ett missväxtår under den ifrågavarande tiden inträffat och hälsotillståndet i orten icke alltid varit det bästa. Denna tillökning är dock vida större än den här synes, emedan Tabellverket, hvarmed Landshöfdingen icke har att göra, upptager och redovisar andra summor, mera tillförlitlige än dem, som vid Skattskrifningarne förekomma.

Under denna rubrik har jag uti sednate Femårs-Berättelsen sagt allt hvad jag egentligen trodde mig böra säga, rörande frågan om en anad eller verklig öfverbefolkning. Mycket har sedan blifvit skrifvit öfver detta ämne och jag har erfärit ömsom gillande, ömsom klander för det jag från folkökningen i Wermland, ledt mig till en förmodad öfverbe-

folkning, samt genom anförde exempel från andra länder, sökt minska allmänna tillfredsställelsen öfver en hos oss tilltagande folkmängd. Hvad jag i berörde afseende yttrat, tror jag mig kunna försvara, såsom grundadt på en ganska noga kännedom, åtminstone af förhållandet i Werm-land. Huruvida de gjorde slutsatserne hafva någon öfverensstämmelse med förhållandet uti andra orter, är en sak, som jag icke ens vid detta tillfälle vågar påstå; mig synes dock af vissa händelser, såsom vi vore närmare de fall jag hade förutsatt, hvarifrån vi skulle kunna draga slutsatser, om icke för det hela, åtminstone för åtskilliga betydliga delar af kära Fäderneslandet, ty människoskoror, som sakna äfven under bördiga år, fulla behofvet af födomedel, utgå icke nu endast från de vanlottade skogstrakterne, utan svälta, omgifna af de herrligaste sädesfält. Detta är också fallet uti de länder hvarifrån man mest klagar öfven en öfverbefolkning, ehuru man icke der instänger människorna inom vissa bestämda jordgränsoer eller Tabell-columner. Betraktas emedlertid förhållandet rent och fördomsfritt, gifves egentligen ingen anledning befara det vi såsom Stat hastigt skulle kunna hotas af en verklig öfverbefolkning, ehuru i vissa delar af Riket ovedersägligen finnes ganska bestämda spår dertill, såsom en följd af locala omständigheter och äldre författningars inflytande. Uti ett fritt land, der hvarje människa har rättigheten att försörja sig och således utryme för verksamheten icke saknas, ej heller band blifvit lagde på industrien, eller framtvingade förhållanden uppstått som fordra skydd; är en öfverbefolkning till och med under hög men jemn fördelad beskattning och efter hand minskadt utrymme till jordägor en chimère. Enligt Roms första agrariska lag, fick ju hvarje medborgare nöja sig med två Jugera, ungefärligen ett Svenskt Tunneland. Enligt den andra, tillkommen i Republikens början, och efterlevnad ganska länge, äfven hvad angick de eröfrade länderne, samt återopad uti alla de sednare tvisterne inom samhället, kunde en Romersk Borgare icke äga mer än Sju Jugera, ungefärligen $3\frac{2}{3}$:dels Tunneland; men sedan den samvetsgranna omsorg för gemensamma välståndet der upphört, som föranledde, att en af Staten erbjuden belöning af 50 Jugera ädelt afslogs, såsom utgörande större lott än man lagligen kunde besitta, så blef efter hand stora rikedomar, i bredd med armod orsaken till inre skakningar och mångfalldiga bekymmer uti detta samhälle som flera andra.

Det blir alltid en dårskap, att i våra dagar tro sig kunna regenerera

rera samhällena genom en ny fördelning af gemensamma egendomen, ehuru satsen nyligen icke saknat förespråkare, äfvensom den, att genom gemensamt arbete för gemensam räkning och alla arfsanspråks upphäfvande; samhällena skulle kunna vinna en annan sällhet än den, som fördom vinnas och nu äfven njutits i Paraguij. Det kan dock icke nekas, att ju majorater, obilliga arfslagar, samt arbetskrafternas, reglementering, och industriens fortsättningsmässiga riktning till vissa afsedda föremål, kan åstadkomma oförtjenta lidanden bland mängden, till förmån för några få, och såmedelst uppväcka missnöjen och allmän obelåtenhet, som icke dämpas i längden genom palliativer; men vanskeligt och icke vanvettigt blir det alltid, att vilja skyndsamt eller på en gång upphäfva allt bestående, och ej låta tiden i bredd med verksamma lagar, rigtade till ett bättre, verka hvad den kan och otvifvelaktigt gör, så vida denna mäktiga kraft med uppmärksamhet följes, äfvensom händelserne den föranleder. Icke var det endast skatternes belopp eller deras ojämnå fördelning, som vållade Franska revolutionen, men det, att jord icke kunde klyfvas mellan arstagare och besittas med äganderätt eller förvärfvas af alla som derå trodde sig kunna finna födan, jemte allmänt förtryck i näringsomsorgerne bidrog i synnerhet till denna vår tids mäktigaste catastroph. Sedermera timade händelser visar detta bestämt, och att följderna i dessa delar af revolutionen, oagtdadt reactioner uti olika riktningar just consoliderat densamma, samt skyddat vår tids Frankrike från fattig-taxor, i bredd med tilltagande industri-anläggningar, hvilka, jemte arfslagar åsyftade jordens bibehållande i få händer, skall förr eller sednare göra Englands olycka. Utalitarierna må der, med mera sans än S:t Simonister annorstädes, söka genom allmännare upplysning och på reformernes väg successive leda samhället till ett sundare tillstånd, än det radicalismens fruktade läror antyder; faran ökas dock, omsorgerna till trots, genom tillväxten af de sednare principernas bekännare, bland en befolkning, som icke äger något annat att disponera än sysslolösa armar.

Det vill visserligen synas som, då frågan endast är om födan eller lifsuppehållet, alla hade lika rätt uti begagnandet af den gemensamma jorden, hvilken en folkstam kallar sitt Fädernesland. Satsen får dock icke drifvas för långt, och blir det icke heller någonsin utom vid stora statshvälfningar. Man medger vanligtvis villigt, att hvar och en får behålla sitt ärfda eller förvärfda under lifstiden, och nöjer sig merendels

med sin lott af den gemensamma tillhörigheten, blott man sjelf får ärfva och förvärfva lika, samt icke inskränkes i sätten för sine hemödanden att lifnära sig och samla ett öfverskott, genom ensidiga eller obilliga lagar. Uti denna del af samhällsförhållandets bedömande, äro menniskorne i allmänhet särdeles klarseende, och det är nästan omöjligt att genom författningar och föreskrifter, leda deras uppmärksamhet åt andra, såsom gemensamma fördelar ansedda föremål, då dessa stå i strid med deras begrepp om gemensamma rättigheter. Enskildta intressen och förvillande opinioner, kunna visserligen häruti föranleda undantag för någon korrt period eller hos någon viss klass; men genom dem alstras under tiden andra åsigtter, nästan lika farliga som de radicala principerne, nemligen att Staten eller det allmänna, har förbindelsen skydda och till och med föda alla som genom Statsmagternes åtgärder blifvit vanlottade. Man kan såsom fördomsfri, icke alldeles fränkänna dessa fordringar en viss billighet; ty der majorater blifvit stiftade eller kunna stiftas, ej barnen af samma föräldrar ärfva lika, och jorden icke får klyfvas mellan arftagarne eller besittas med äganderätt utan vilkor; der kastas egentligen tillbaka på samhället att försörja uti ena fallet de rikares vanlottade barn, såsom tjänst-sökande embetsmän och uti det andra, den mindre bemedlades, genom Socknens fattigvård, hvilka förhållanden ytterligare försvåras om allmänna verksamheten inskränkes genom privilegier och skrärfattningar.

Här tror jag mig vara vara orsakerna till en öfverbefolkning uti mer än en klass på spären, och då Frankrike med trettio millioner menniskor, icke egentligen visar en öfverbefolkning, undantagande uti Lyon och några andra trakter, hvarest konstlade populationer tillkommit, beroende af conjunctur-förhållanden, samt också till någon del uti allmänna Statsmänna- och Författare-klasserne, näringar hvilka under vacklande conjuncturer dock någon gång med framgång bedrifvits; så tror jag mig finna, att Sverige för det närvarande såsom Stat betraktad, blott relativt kan anses hotad af en öfverbefolkning.

I sammanhang härmed anser jag mig böra anföra följande:

Om hemmansklyfningen och den deraf uppkommande folkökning.

En tilltagande folkmängd förmåddes tidigt att uppsöka och begagna de i skogarne befintlige odlingslägenheter. Landets indelning i hemman tillkom sednare, men innan man hunnit särdeles långt med odlingarne, i synnerhet uti de från första bosättningarne aflägsne skogar, der ett och

annat begagnadt svedjefall, gaf anledning till hemmansgränsornes bestämmande. Deraf följde att Wermlands hemman blefvo i allmänhet stora och ytterst olika till vidd och förmoner: Boskapsskötseln, Skogsbete och svedning utgjorde ännu länge Wermlänningarnes hushållning. Åsigten att landet behöfde försvarare nära Norrska gränsbandet, föranledde medgifvande att nästan till oändlighet klyfva de sålunda på höft tillkomne hemmanen. Skatteberäkningen i styfver, hvaraf 960 gå på ett helt hemman, företedde en enhet så liten, och så lätt vid arfsskiften och köp använd till beräkningsgrund, att man kom gränsen för besuttenheten hastigt ganska nära. Ökad folkmängd, mångfalldiga i de vidsträckta hem- och utskogarne, ännu obegagnade odlingslägenheter, föranledde att man oftast öfverskred denna gräns. Enda correctivet mot missbruken var den medgifna, i enskilda fall begagnade rättigheten att till-lösa sig obesutten mans egendomslott, ehuru den bestod af en eller flera styfvers skatt, men icke hunnen till den odling att tre kor, en dragare och 6 får derå kunde födas. Men possessioner af mångfalldiga besuttenheter hafva också bildat sig. Den först odlade merändels bördigaste jorden, har redan öfvergått till denna sort fördelning, der också styfvers-beräkningen försvunnit, och oupphörliga klyfningar, äfvensom sammansättningar af förut klufna delar, verkstalles ännu årligen i riktningen mot Norden och de qvarvarande skogarne, allt efter hvar och ens förmåga eller oförmåga att förkofra sitt välstånd. Kongl. Förordningen af den 19 December 1827, har haft ganska ringa inflytande härpå. När man tränges på den redan odlade jorden, som hemmanet äger, så flytta några ut på hittills obegagnade aflägsna ägor, mot bibehållande af skatterätt i gården. De blifva oftast besuttna efter någon tid, om lägenheten varit god, ehuru deras skatterätt ej uppgår till några styfver, under det lika många styfver uti hemmanets första odlingsmark, icke gifva besuttenhet. Andra flytta till skogarne under förbindelsen af årliga dagsverken till viss lottägare i gården, som anser sig äga trakten, eftersom han längst begagnat någon del deraf till bete. Flera uppföra i skogarne kojor att begagna på listid, enligt muntliga aftal med jordägarna, eller också uti Domböckerne inprotocollerade öfverenskommelser.

I bredd med denna på ganska naturliga vägar tillkomna landets odling och befolkning, hafva uppväxt vid vattendragen en mängd industri- verk, grundade på orten tillhörande naturproducter. Dessa uttränga visserligen till någon del, genom köp och förpantningar, de närmast boende efterkommande af första odlarne; men de behöfva många människors biträden: Jernbruken till kolning och körslor, Sågarne till timmerhuggning

och flottning, hvarföre dessa industriverk ej undantvingat menniskorne till aflägsnare trakter, ehuru de visserligen söka hålla dem i ett ständigt beroende för att kunna begagna deras biträde. De egentliga skogsägarna, hvilka länge utan uppmärksamhet lämnade på sina skogar plats åt den tilltagande befolkningen, hafva deremot, sedan skogarne erhållit ett ökad värde, mindre för de å dem befintlige odlings-lägenheterne, än för timmer- och kol-täckten, sökt inskränka bosättningarnes gång, och fattigförsörjnings- samt skiftes-författningarne hafva härvid gifvit dem välkomne anledningar. De mäst represiva öfverenskommelser i den delen, hafva inom Socknarne tid efter annan blifvit viddagne, och ehuru oändligt mycket mera mark ännu finnes, hvaruppå en mängdubbel folkmängd skulle kunna bo och lifnära sig; har emedertid en folkklass tillkommit som hvarken får jord eller hemvist under något vilkor, förv än å Kyrkogården, der all dess nöd och lidelser ändtligen sluta. Den précaire existence som denna folkklass på skogarne hafva, antingen såsom torpare, backstugusittare, undantags-ägare eller obesuttna skatteräts-ägare, rubbas oupphörligen genom skiftesförfattningarnes tillämpning och det fordras blott delning af hemmanets ägorymd, för att utdrifva en mängd sådane hushåll, som endast fattigförsörjningsbidragen och träffade öfverenskommelser i afseende å fattigvård, hålla kvar der de tillkommit och någon tid vegeterat.

Uti detta sakernas skick, utveckladt från äldre tiders åsichter och den, nästan till naturordning öfvergående samhällenas utvecklingsprocess, är hvarje genom författningar stadgad represive åtgärd, en våldsamt som icke ens kan urskuldans genom kända behovet af något bättre så vida ej detta bättre på samma gång kan substitueras. Det är härvid som vid många andra tillfällen, ett örf af olägenheter, som vi emottagit från förfädren, och som vi med redigare begrepp i samhällsangelägenheterne, tyvärr icke, enligt våra såkallade högre åsichter, kunna ändra, utan ingripande åtgärder, som tiden måhända göra öfverflödiga. Vi hafva icke emottagit, som Nord-Americanarne, i sednare tider våra skogar och den yta de bekläda, under lika omständigheter och institutioner, med fria händer att handla. Våra förfäder trodde sig ofta göra det rätta, men det jäfvas nu af oss, likasom mycket hvad vi företaga troligen skall jäfvas af våra efterkommande. Naturen, som känner inga considerationer och hvarken med vekhet eller med vackling utför sina verk, anvisar oss härvid som alltid rätta vägen att följa. Att låta samhället, så väl under dess stigande som fallande välstånd, under dess ständigt vågformiga beskaffenhet; sjelf taga sin yta, är visserligen det rätta i alla fall. Denna yta kommer måhända aldrig någorstädes att finnas jemn,

på klotet som vi bebo, men så länge denna gemensamma boningsplats ännu räcker till för oss alla, må det vara hvar och ens enskildta sak att söka göra den så förmånlig för sig, som tid och omständigheter medgifva. På Verldsstyrelsen beror det föröfrigt i hvad mån det lyckas eller icke. Det är således icke hemmansklyfningen som verkat den oreda som jag omnämt och hvaraf man nu anser sig besvärad; det är landets fördelning i hemman, samt författningar som inskränka äganderätten af jord, jemte dem hvilka inskränka rättigheten att sig försörja, som åstadkommit det öfverklagade tillståndet. Sednare skiftesstadgan är i detta afseende dock den liberalaste af alla, och vore grunden för all delning ej hemman utan blotta besuttenheter såsom hemmanen först voro; så gick Svenska jorden på tid till lika cultur och ägdes med lika säkerhet, som jord i andra länder, der folkmängd och jordens klyfning och förbättring, länge redan hållit steg med hvarandra. Alla inskränkningar i människornas verkliga medfödda fri- och rättigheter, att sig föda och sig välstånd om möjligt bereda, ökar den redan talrika människoklass, som redan saknar ett hem och snart derefter anser sig icke heller äga något fädernesland. Att drifva dessa människor författningsmässigt till andra näringar än jordbruket, har icke lyckats, äfven der öfverflöd af capitaler kunna framkalla nya industriföretag i mängd. Vår jord kan deremot föda sine odlare äfven i denna bergiga provinnee, så vida odlarnes håg bibehålles, och deras industri ej inskränkes; utan får taga den riktning naturen och localförhållanden föranleda. Vid fråga om sådana inskränkningar, gäller det väl eller ve för en folkklass, som redan är talrikare än de klasser, hvars fördelar man sökt bereda. Att låta dem som i dessa afseenden äga olika intressen tvista sinsemellan enskildt när de finna sig dertill befogade, är visserligen det säkraste, blott man beredt dem utvägar att på laglig väg slita tvisterne. Gud förbjude att de skulle stå i massor mot hvarandra, ordningen komme då till dem som hittintills stått tillbaka, att göra sina anspråk gällande mot dem, hvars rättigheter icke saknat förespråkare på de förras bekostnad.

Omständigheten, att från ålder större delen af skatterne drabbat jordbruket, kan äfven tillskrifvas hemmansindelningen. Det var så lätt då gårdens belopp kändes, att fördela den mellan det gifna hemmantalet inom den krets man hade rättighet beskatta: en genväg som begagnats till vår tid, ehuru man erkänt hemmanens olikhet och många hemmansbrukares oförmåga att utgöra de sålunda högst ojemt fördelade bördorna. Vi hafva ju exempel, att en Qvarn-Commission, det är sannt för lång tid tillbaka, företog sig att utan undantag i Jordeböckerne sätta en qvaru på

hvarje hemman och således äfven på hemman som icke hade lägenhet till qvarnanläggning. Deraf följde, att man med rättighet till qvarn byggde den i ett annat oftast aflägsset hemmans obegagnade vattenfall och att när vattenfallen sedermera fingo värde och tullmjölkvarnar ifrågasattes vid samma fall, de på förra sättet tillkomne qvarnar, skulle rivas. Urminneshäfdens frälste dem dock som oftast, och tullqvarnsägaren, som också behöfde äga hemmansdel vid fallet för att der kunna bygga, måtte medgifva tullfria förmalningen af hela det afträdande hemmanets för framtiden obestämda mäld. Detta anföres blott för att visa det äfven forntidens misstag i ekonomisk väg kunna bringas till goda resultat om olika intresserade få komponera sig. Många dylika öfverenskommelser hafva i sednare tider träffats inom Wermland och mången odlingsbar mark har kommit till begagnande genom qvarnars flyttning eller borttagande i följd af öfverenskommelser, ehuru qvarnräntan står kvar i Jordeboken. Utom jordens indelning i hemman, har äfven det sätt hvar på man sommarföder sina kreatur ett större inflytande på möjligheten för arbetsklassen på landet att finna utväg till bergning än man måhända i allmänhet förmodar. När man en gång genom öppna jordens bättre brukning, med växlande grödor af säd, rotfrukter och foderväxter, finner sig kunna stallfordra kreaturen; skall äfven den sämre jorden gifva en tillräcklig äring åt småbrukarne, och mångdubbel befolkning derå finna sin utkomst; och denna tiden kommer kanske förr uti det i mångfalldiga smålotter klufna Wermland, än i någon annan del af Riket. Användandet af rena gräsfrön och potatis till utsäde har kanske gjort mer i Wermland för arbetsklassens bästa än ortens grufvor och jernverk. Kunde man endast frigöra sig från betet, skulle häfdens af åkrarne snart visa att klimatet icke lägger hinder i vägen för åkerbruket i allmänhet och odling ske af mångfalldiga trakter, hvaröfver kreaturen nu vandra svältande. Detta dock på tid, ty ingenting i den delen låter göra sig hastigt. Lika så god jord som finnes i Belgien och flera delar af England äga vi, och klimatet i Norra Skottland är icke bättre än vårt. Derrande åkerbruk, ehuru inom en ganska kort tid eller icke fullt ett halft århundrade förändradt till dess verkliga fullkomlighet, och till ett skick som hos oss svårligen kan omtalas, utan att man blifver ansedd som sagoberättare; inträdde icke till följd af minskadt utrymme för arbetsklasserne, utan genom en tilltagande boskapsskötsel, oberoende af naturliga beten. Hela uppmärksamheten rigtad till ängsodlingar och förbättrade kreaturs-racers afkastning, verkade hastigt den under vaxelbruk

begagnade jordens förbättring, under det man köpte Säd och sålde Lådugårds-producter, intilldess åkerjorden gaf den högsta möjliga afkastning. Stor-Brittaniens jord föder dock icke ännu och skall kanske aldrig föda alla dess innevånare ej för det att dea icke skulle kunna det, utan emedan Stor-Brittaniens jord äges af ett ganska ringa antal personer, i jemförelse med landets folkmängd. Deuna massa af menniskor, som hvarken kunna ärfva eller förvärfva egen jord, tilltagande i antal, der, som öfver allt, skulle naturligtvis drifvas till andra näringar än jordbruket för att finna sin utkomst, till dess äfven vid dem, utkomsten blef precär, då denna massa under växande nöd och otaliga bekymmer drefs att i skaror söka ett fädernesland i aflägsna verldsdelar, ehuru åkerbruket i hemlandet genom stora capitalers användande blifvit fullkomadt. Om jorden kunnat skiftas och ägas i små lotter som uti Belgien och det nya Frankrike, skulle icke dessa exporter af menniskor kommit ifråga ännu på många århundraden. Hos oss, der $\frac{9}{10}$ -delar af folkmängden lär vara sysselsatt med åkerbruk och obegagnad jord till vida större rymd än den begagnade ännu finnes, kunna sådane utvandringar icke komma i fråga, så vida den obegagnade jorden får begagnas.

Vi äga visserligen icke uti Sverige dessa stora possessioner i privatas händer, som verka så stora ojemnheter i enskildta förmögenheten, och hvilka i nästan alla andra länder sig förete. Vi äga icke eller dessa Majorats-lagar, som utestänga en del af folkmängden från den jord, hvaruppå den blifvit född, ty jord af hvad beskaffenhet som hälst kan här ägas och besittas af hvar och en. Men vi äga en jordens fördelning uti hemman, och vi hafva äfven länge haft lagar, som försvärat hemmansklyfningen och beredt osäkerhet i besittningen af jord för innehafvare af mindre lotter. Detta har hos oss till någon del verkat enahanda som majoraterna annorstädes och skall ännu mera bringa arbetsklassen i uselhet och jordbruket i förfall, om dessa lagar återupplifvas och skärpas, i afsigt att motverka folkökningen. De som nu possedera hemman eller större hemmansdelar lämna villigt hjälpsamma händer till dylika repressiva åtgärder, ehuru de icke stå tillsammans, hvarken med deras egna eller allmänhetens fördelar. Argumenter i den delen saknas icke och jordbrukets höga beskattning samt vidlådande mångfalldiga onera, anföras med en växande oredagjord ifver.

Att emedlertid icke jordens beskattning och bördor äro så utomordentligen tryckande, der jordens fortfarande fördelning medgifvits, skulle jag tro Dalkarlarnes ordentlighet uti skattebidragens aflemnande, bevisar. Men för att draga exemplet mig närmare. På ett mellan en mängd åboer

i Wermland klufvit hemman, äro verkligen icke jordskatterne eller som de kallas här ibland hopskatterne, för hvar och en åbo svåra att utgöra, ehuru de sammanlagde kunna vara ändå betydliga nog, ty många deltaga uti deras utgörande, och om de 960 styfver, hvaraf de fordomdags bestodo, äfven nu vore förvandlade uti lika så många silfverskillingar, det de på långt när icke äro, så blef denna skatt, utgjord af 20 eller 30 hemmansägare, icke betydlig, såvida så dyrbara skillingar funnos. Hvad som dock egentligen är besvärligt och tryckande för delägarne uti ett klufvet hemman är personliga tjenstbarheterne. Hvarje åbo som har del i hemmanet skall hålla häst för att dermed utgöra Gästgifveri- och Kronoskjutsningar, köra grus till väglotterne och sten till broar. Härigenom får hans hushållning en annan beskaffenhet, och för att med detta kreatur bereda sig någon inkomst forslar han dessemellan varor långt från sin vanvårdade åker, ty på den kan hästen blott några gånger om året användas. Den fätaliga Svenska Nationens stora antal hästar och beteskreatur, upptaget uti Utländska Statistiska Tabeller, förmodligen från våra, och jemfördt med förhållandet på andra ställen mellan folkmängd och kreaturs-antal, har föranledt till betraktelser öfver vårt lyckliga ekonomiska tillstånd, men hvilket ty värr jäfvas på stället, just till följe af beräkningsgrunden. Vanligtvis är här åtminstone anmärkt och jag befarar det annorstädes kan anmärkas, att då ett stort antal kreatur hämtar sin föda från ett vidsträckt bete och inom hus svältes under vintermånaderne, äfvensom när husbonden skjutsar oupphörligen, vanvårdas jorden och aftager dess kraft att frambringa grödor tillika med ägarens välstånd eller förmåga att värja sig från fattigdom och nöd.

Att det är den större jordägaren som egentligen känner jordskatternas tyngd, och att man icke älskar värderingen af hvad man äger; visa tvenne andra å jordbruket lagde beskattningar. Soldat-Roteringen anses i allmänhet som en särdeles, jordbruket tryckande börda, och är det visserligen i många fall samt borde vara det i synnerhet i Wermland, der merendels hvarje helt hemman utgör en soldat; men på de klufne hemmanen finnes alltid jord till torplägenhet, timmer till stugans uppbyggande samt vedbrand och gärdselfång efter behofvet och slutligen raska drängar till recruter. Tilldelningen och penninge-utgifterne fördelas på så många att utgöra, det svårigheterna mera bestå i uträkningarne af hvad hvarje delägare i Roten skall tillsläppa, än uppbärandet deraf. Rättigheten att prestera vissa hemmagjorda beklädnadspersedlar, kan ock derföre vid få tillfällen begagnas; men annat förhållande är det visserligen om man äger flera Soldater att anskaffa och underhålla. De

De klufna hemmanen äro merändels vidsträckta och smådelarne uti dem säljas vanligtvis ganska högt. Understundom följer häraf, att hemmanets taxeringsvärde äfven blir högt, ehuru man visserligen icke skulle få köpa hela hemmanet för det sålunda åsatta värdet. Icke dessmindre finnes kanske ingen del af hela beskattningen, hvaröfver man så beklagar sig som denna: icke derföre just att denna beskattning är hög, utan för det den är ny och visar en afsigt å Statens sida att beräkna räntor på synbar förmögenhet. Äfven här gör på det klufna hemmanet, ehuru högt kanske värderadt, permille-afgiften Två Riksdaler för tusendet, på hemmanets många delar ganska ringa. Men man kan likväl oftast göra flera resor och memorialisera år efter år för att få en afsprutning på detta värde hvarvid man vinner några skillingars, sällan Riksdalrars minskning i Debetsedelens belopp, och det gränsar nästan till löjlighet, om något af beskattnings-arbetet möjligtvis kunde väcka löje att se med hvilken ifver man arbetar och huru nöjd man befinner sig då det lyckas att få denna Bevillning minskad, om ock denna minskning icke uppgår till beloppet af lösen för de erforderlige handlingarne. För stora Herregårdar med underliggande flera hemman kan visserligen denna afgift anses betydlig i förening med många andra; men dessa gods äro oftast de, som just till följe af sin natur slippa de flesta afgifterna och de mest tryckande prestationerne. Ett medgifvande att hemmanstaxeringen icke är så ojemn, innefattar emedlertid den omständigheten, att merendels då man skall fördela några nya besvär och författningarne ej lägga hinder derföre, komma dessa onera icke att utgå efter hemmantalet utan efter taxerade hemmansvärdet. Jordens beskaffenhet och andra förmoner äfvensom herregårdarne ingå då i beräkningen.

Vore jordegendomsenheten mindre än hemman, till exempel besuttenhet, hvilande på vaxelbruk och ett visst antal kreaturs stallfodring eller födande sommartiden genom betning inom hägnad, och om sådane jordlotter kunde utan många omständigheter förvärfvas och besittas, skulle visserligen icke på många århundraden öfverbefolkning visa sig i Sverige och mången nu existerande nöd och obelåtenhet försvinna.

Näringar:

*Jordbruket: Hvad min första år 1822 afgifne Femårsberättelse in-
Landsh. 5-årsberättelse öfver Wermlands Län.*

nehåller om jordens brukningsätt i Wermland får jag underdånigst åberopa, emedan några väsendtliga förändringar deri, sedan den tiden icke tillkommit. En tilltagande sädesproduction visar dock att åkerbruket under de sednare åren oafbrutit vunnit förkofran, härledande sig egentligen från ett bland allmogen efter hand spriddt bättre begrepp om jordens tillbörliga skötsel. En betydlig framtida förbättring i åkerbruket torde dock kunna förutses, såsom följd af de råd och den undervisning som Directeur Stephens och hans Eleve, Jonsson, lemnat, i afseende å trädesjordens dikning. Efter deras auvisning äro jemväl försök gjorda med radsådda jordfrukter och bönor till foder samt med en annan utländsk perenne foderväxt, och ehuru det ännu är för tidigt att yttra sig öfver resultaterne häraf, gifver dock den framgång hvarmed odling af rena gräsfrön i Wermland bedrifves, anledning hoppas att nämnde försök till införande af ädlare foderväxter skola med allvar omfattas och ett derefter lämpadt brukningsätt blifva allmännare.

Boskapskötseln: har under de sednare fem åren icke blifvit förbättrad; dock äro Schäferi-anläggningar af finare fårslag påbörjade, hvaraf man hoppas bättre resultater än af Hushållnings-Sällskapets tillförene gjorda försök att förbättra får-racen inom Wermland, ty i stället för skogs bete begagnas nu bete inom hägnad för fåren, hvarigenom all blandning af olika slag kan förekommas.

Skogarne: Hushållningssättet dermed har i de sednare åren icke undergått någon anmärkningsvärd förändring. Trädvaruhandeln, som utgör en af provincens betydligaste näringar, är dock numera grundad icke allenast på Länets skogstillgångar, hvilka i närheten af de större vattendragen äro mycket medtagne, utan ock på timmer från närbelägne Norrska skogar, hvilket flottas och transporteras till Sågverk i Wermland samt der försågas till plankor, som sedermera i Götheborg försäljas till export.

Bergsrörelsen. Grufvubrytningen: Någre af de betydligare Grufvorna hafva under det sednast förflutne qvinqvennum icke blifvit ödelagde; någre äldre skärpningar äro från ödesmål åter upptagne och hafva lemnat icke obetydliga quantiteter malm, men blott *en* ny malmledning, som gifvit en större mängd bruten malm, har under denna tid blifvit med arbete belagd. Malmuppfordringen har under de sednaste åren varit som följer:

	Bruten malm.	Sofrad och Vaskad malm.
År 1828 . .	44,643 Tunnor.	16,641 Tunnor.

	Bruten malm.	Sofrad och Vaskad malm
År 1829 . .	36,852 Tunnor.	13,226 Tunnor.
År 1830 . .	36,687 dito	17,753 dito
År 1831 . .	46,926 dito	21,560 dito
År 1832 . .	54,641 dito	20,598 dito
S:a 219,749 Tunnor.		89,778 Tunnor.
eller i årligt medeltal	43,949 dito	17,955 dito

(Obs. Hvarje Tunna beräknad till 2 Skeppsd eller 52 Lisp:d.)

I anseende till föregående årens malmproduction, förhåller sig de nämnde årens sålunda, att

medeltalet af *endast* bruten malm utgjorde åren

1761.	1770.	årligen	50,205 Tunnor.
1808.	1817.	dito	44,003 dito.

Man finner således häraf, att malmvinsten endast är circa 6,000 Tunnor mindre, än den var för 60 år sedan, och att den på de sednaste 17 åren endast minskat sig med 54 Tunnor. Men lägger man härtill den sofrade och vaskade malmen, så blifver medeltalet af summa malm för sista qvinquennium 61,904 Tunnor eller knappt 7,000 Tunnor mindre, än den var i sitt maximum eller åren 1781—87, då den steg till 68,899 Tunnor. Man torde häraf finna, att något särdeles skäl till klagan öfver malmbrist icke kan äga rum, ty i ett land utan systematisk skogshushållning hafva säkerligen skogarne, under en tid af 40 år så mycket aftagit, att de 7,000 Tunnorne malm icke äro behöflige för tackjernstillverkaren. Derigenom att Carlskoga Bergslag, som fordom hemtade hela sitt malmbehof från Wermlands grufvor, numera till $\frac{1}{5}$ delar gagnar Nerikes malmer, har äfven en större malmtillgång öppnat sig för Philipstads Bergsmän och malmsäljarnes de sednare åren ofta förda klagan öfver stora oförsålda malmlager, besanna den förmodan, att malmen är fullt svarande mot koltillgången.

Häraf följer dock icke att malmbrytningen skall vara en särdeles lönande rörelse, ty den stora consumptionen af brytningsmaterialier, dagsverkens högre värde och grufvornas tilltagande djup försvårar den. Ett bevis på malmens aftagande mäktighet lemna quantiteten af användt Bergsprängningskrut; i samma mån som malmen finnes mera spridd i berget, måste en större mängd Bergssprängningskrut användas för dess lösbrytande, och man finner derföre, att ehuru malmquantiteten de sed-

näre åren föga varierat, har dock krut-consumtionen stigit på följande sätt:

1823 . . .	266 C:tr.	1828 . . .	322 C:tr.
1824 . . .	277 d:o	1829 . . .	276 d:o
1825 . . .	245 d:o	1830 . . .	265 d:o
1826 . . .	438 d:o	1831 . . .	321 d:o
1827 . . .	352 d:o	1832 . . .	362 d:o

Grufvornes antal utgör i medeltal 50 årligen.

Arbetspersonalen uppgifves i allmänhet vida större än den är, ty i de till Geschwornern inkommande uppgifter, upptages personalen, sådan den enligt interessenternes beslut skulle vara, men då man känner att ofta en person ansvarar för tvennes arbete, att en person utgör fullt arbete i flera Grufvor, och slutligen att ofta delägarne sjelfve utföra grufvarbetet, så kan deraf förklaras, att ehuru i Geschworn-Tabellen medeltalet af arbetare uppgår till 722 personer, finnes dock verkliga arbetare, som af denna näring hämta sitt underhåll föga öfver 500 personer af båda könen.

I afseende på det tekniska går väl handteringen framåt, ehuru med korta steg. Förtroendet till betingsafflöningen har ökat sig hos både ägaren och arbetaren, och hågen att försöka tidens förbättringar har stigit och skall allt mera stiga, i den mon näringens idkare, om äfven sjelfva ovetande, blifva af tidens ström förde framåt. De gamla fördomarnes valde faller i samma förhållande, som det uppväxande släktet göres skickligt att emottaga en högre bildning, och huru stort inflytande detta skall utöfva på hvarje handtering kan ej beräknas, men upplysningens välgäder sig deråt. Såsom direct inverkan på handteringen är utan tvifvel de vid Grufvorna inrättade Scholor, hvarest tillsammans circa 170 barn njuta undervisning, äfvensom den af Bergmästaren von Schéele vid Persberg inrättade Grufvu-Drängs-Schola, hvarest lemnas undervisning i grunderne af Geometrie och Grufvubrytningskonst, egentligen för dem, som skola användas till förmän vid Gruf-arbetet.

Då någon blåsnings-journal ej föres vid alla de hyttor, hvarest Bergsmän idka blåsning, kan man ej annorlunda än calculationsvis bestämma tackjernstillgången, och är den beräknad efter 18 Skepp:d per dygn vid alla de hyttor som antingen uteslutande eller till största delen ägas af Ståndspersoner, och 17 Skepp:d för de hyttor som till största delen eller ensamt innehafvas af Bergsmän. Men för Uddeholms Bolags hyttor är tackjernsvinsten uppgifven sådan densamma verkligt och

man finner deraf, att i medeltal vid dessa hyttor blifvit producerade $18\frac{3}{4}$ Skepp:d per dygn. Om man efter gammal praxis beräknar 1 Tunna malm för tillverkning af 1 Skepp:d Tackjern, så uppstår en skillnad emellan malmens och tackjernets medeltal af endast 3,965, hvilken man kan anse såsom alldeles ingen, emedan vissa malmer gifva så mycket mer än 50 procent att denna skillnad derigenom betäckes, oeh för hvad som af malmen afyttras till Carlskoga Bergslag motsvarar säkerligen de icke angifne qvantiteter malm, som vid diverse mindre grufvor blifvit plockade och vaskade.

I afseende på blåsningarnes af- eller tilltagande lemna följande uppgifter den bästa öfversigten.

Under åren	1761—70	utgjorde Blåsningsdygnen i medeltal	4,110.
	1771—80	dito	4,229.
	1781—77	dito	4,563.
	1788—97	dito	4,537.
	1798—1807	dito	4,459.
	1808—1817	dito	3,306.
och ändteligen	1828—1832	dito	3,775.

Häraf synes att Tackjernstillverkningen varit högst från och med 1781 till och med 1797, men sedermera i aftagande, ty den obetydliga förökningen under sista qvinqvennium, kan ej anses annorlunda än såsom tillfällig, härrörande från ökade blåsningar vid några Bruks- eller Ståndspersoners masugnar. Orsakerna till de minskade tillverkningarna kan endast återfinnas i skogarnes aftagande och den mindre vinst tillverkningen lemna. Att denne sednare ej kan vara lockande eller icke alltid uppstår, synes af följande enkla calcul:

Till ett Skepp:d Tackjern åtgår en Tunna malm, som ej erhålles under	3: 16. —
12 Tunnor Kol i minimum, utom rostved. Kolen hafva inom Bergslagen blifvit betalte, någon gång med 8, ofta med 6: 32, aldrig under 5 R:dr 16 sk. Banco per 24 Tunnor, således för 12 Tunnor	2: 32. —
	S:a R:dr 6: — —

Nu återstår att bestrida malmtransporten, rostning, hyttans underhåll, alla aflöningar, synnerligast till Presterskapet och tackjernsfragten till Philipstad, hvartill säkerligen ej förslår

	1: 40. 9.
	S:a B:co 7: 40. 9.

hvilket belopp varit medelpriset å tackjern i Philipstad de sista åren; dock torde här jemväl böra observeras, att endast Kronans tioude-tackjern utgör $3\frac{3}{4}$ procent af hela tillverkningen.

Denna handteringens ekonomiska ställning har föranledt till en minskning i Bergsmansståndet af icke mindre än 22 procent under sistförflutne 25 år. År 1808 innehades Bergslagens hyttor af 40 Ståndspersoner och 222 Bergsmän, men för närvarande utgör de sednares antal 173, då de förras är oförändradt, men deremot innehafva Ståndspersonerne 22 hela hyttor, då Bergsmännen tillsammans endast äga 10 hyttor. Ännu mera skola Bergsmännen minskas i den mån näringen öfvergår från folk-näring till fabriksrörelse. Så snart det fordras kunskaper, förbättrings-håg, speculationsförmåga och en utsträckt omtanka för att drifva en handtering, kan den ej mera vara folknäring, och på denna punkt står tackjernstillverkningen. Bergsmännen arbeta i denna stund åt sine förläggare och de undergräfvat alltså sig sjelfva, hvarföre man ock om femtio år troligen ej mer skall kunna uppräknat 10 Bergsmän inom denna Bergslag.

Det torde vara onödigt att säga, det blåsningarne i allmänhet drifvas väl vid Ståndspersonernes masugnar och dåligt vid Bergsmanshyttorne. Den hos allmogen iurotade motviljan mot allt nytt, råder äfven här och endast långsamt kan den förmås att antaga de förbättringar, hvars verkan hos Bruksägaren ögonskenligen röjer sig. Med det aftynande Bergsmansståndet skall ock konstens teckniska utveckling stiga och man torde snart få glädja sig deröfver, att den minskade kvantiteten ersättes genom en bättre kvalitet hos jernet.

Stångjernssmidet: Inom Wermland varande Stångjernsverk äro privilegierade för 81,424 Skepp:d Stång- och Ämnesjernssmide. Härutinnan äro dock inberäknade 1,350 Skepp:d:s smide vid Ufvana Bruk, hvilket liggande inom Stora Kopparbergs Län, dock sorterar under Wermlands Bergs-jurisdiction. Häraf äro under sistförflutne fem år tillkomne: Genom inflyttning från andra orter 115 Skepp:d. Privilegierade emot recognitions-afgift 540 d:o Nytt Stång- och Ämnesjernssmide (Ufvana inberäknadt) 5,900 d:o

Tillsammans 6,555 Skepp:d.

Den Engelske Wallonsmidens-metoden är för närvarande endast införd vid Lersjöfors och Liljendahls Bruk, och lemna der de mest önskansvärda resultat. Vid flera Bruk är ett förbättradt koksmide infördt

och öfver allt röjer sig hågen, att åt Svenska jernet fortfarande bereda det värde, som gör dess företräde odisputabelt.

Vid Manufacturen hafva följande förändringar skedt: 6 Knip- och 8 Spikhamrar samt en Stålugn hafva blifvit privilegierade, och deremot äro enligt tillåtelse, 2 Knip- och 1 Plåthammare nedlagde, men genom ägarens frivilliga öfverenskommelse har Spiksmidet, i anseende till den högst ofördelaktiga conjuncturen, blifvit till en stor del temporärt nedlagd.

Fabriker, Bruk och öfriga Näringar: Vid Lethafors Jernbruk i Dahlby Socken af Elfvedahls Härad är Tobaks- och Snusfabrik nyligen anlagd, men hvars tillverkning eller afkastning för år ännu icke är känd. Uti Arvika Köping har jemväl i sednare åren anläggning skedt af en Klädesfabrik med Färgeri, hvarvid år 1832 sysselsattes 14 arbetare och uppgick tillverkningen till ett värde af 7,167 R:dr Banco. Äldre inom Länet varande Klädesfabrik, Färgerier, Glas- och Pappersbruk samt Lädergarfveri å Landet, hvarom i förra berättelsen förmåles, hafva under de sednare fem åren drifvits såsom tillförene.

Binäringar: Med jagt och fiske är förhållandet enahanda som i förra berättelsen är uppgifvit.

Allmogens hufvudsakligaste och allmännaste binäringar bestå i kolning och vinterkörslor för bruken. Dessutom hämtar allmogen i Sunne samt Östra och Vestra Einterviks Socknar af Fryckdahls Härad äfvensom i Norra delen af Kihls Härad betydliga förtjenster genom sin skicklighet i nyplöjning, timring och snickarearbeten, till hvilka arbeten denna allmoge icke allenast begagnas inom Länet, utan äfven emottaga beting å aflägsnare orter i Riket.

Till Sjöfarten å Wenern begagnas äfven folk från Länet, men en stor del af frakterna på Wenern verkställas med båtar från Bohusländska Skärgården.

Gjöfre Ylle- och Linneväfnader förfärdigas af qvinfolket bland allmogen, dock egentligen endast till husbehof.

Handel i landet bedrifves med tackjern, stångjern, trädvaror och spannemål till Bruken. Afsättningsorten för provinsens egentliga producter, jern och trädvaror, är Götheborg, såsom förut blifvit omförmäldt. Under de sednare åren hafva likväl betydliga partier spannemål blifvit från Carlstad afyttrade till Dalarne.

För att förbättra båtleden, som ifrån Sulvik i Jösse Härad går igenom Gillbergs och Näs Härad till Wenern, å hvilket vattendrag effec-

ter till ansenligt värde transporteras, är väl, såsom jag i min förra femårsberättelse upptagit, Slussanläggning beslutad vid Säfle i Näs Härad, och har Eder Kongl. Maj:t dertill i Näder täckts bevilja anslag af allmänna medel, äfvensom ett Bolag genom Actie-teckning för ändamålet bildat sig; men arbetet har ännu icke kunnat företagas emedan anslaget ej utfallit.

Under ledning af Stor-Amirals-Embetets 3:dje afdelning har ett vägarbete blifvit verkställt emellan Carlstads Stad och dess hamn Skoghall.

Sedan jag sålunda redogjort för Näringarnes tillstånd i provinsen, anser jeg mig böra underdånigst anföra följande:

Om Credit-anstalter såsom stöd för Näringar.

Man har länge uti Sverige erkänt Näringarnes behof af credit och oftast sökt att på hvarjehanda sätt välvilligt bereda, den ena näringen efter den andra, förmoner i denna del. Ehuru man i vissa fall, verkligan lyckats, att härigenom framkalla nya näringar, eller befordra de äldres utvidgning; synes det dock, som våra Svenska näringar temligen allmänt icke skulle kunna sjelständigt bestå, utan fortsatta understöd och uteslutande förmåner, äfven i de fall då näringen är grundad på gynsamma localförhållanden, eller landets egna naturalster. Man tror att klimatet, ehuru ganska olika uti olika delar i Riket, har häruti en stor del, äfvensom folklynnet, mera böjdt för njutningar än sparsamhet, hvarförutan ingen industri utvecklar sig aldrig förkofran på näringsväg vinnnes. Speculationsförmåga, äfvensom djerfhet i företag, synes dock icke saknas hos Svensken, ej heller förnöjsamhet med litet när det är nödvändigt och hvaruti allmogen och arbetsklasserne föregå de högre folkklasserne med goda exempel.

Orsakerna, hvarföre våra Svenska näringar icke kunnat, under århundraden vinna ett verkligt sjelfbestånd, måtte sökas annorstädes, man må nedsätta nationallynnet huru som helst. Uti andra länder, der man icke är bättre constituerad, och den ena näringsidkaren också kommer på obestånd efter den andra, samt oroliga massor af missledda arbetare förstör nyckfullt enskildtas välfärd och blandar sig uti industriens jemna gång till fullkomlighet; äro dock icke näringarne annat än tillfälligtvis eller temporärt nedtryckte. Någon ständigt verkande orsak af en särdeles

särdeles omfattande beskaffenhet måtte finnas, som, oberoende af olika generationers ganska olika lynnen, leder till Svenska näringarnes vacklande tillstånd. Vår historia saknar visserligen icke epoker, under hvilka den allmänna förlägenheten varit större än vanligt och vida större än den närvarande, om man fördomsfritt gör jämförelsen. Långvariga krig och en ofta ärorik inblandning uti andra Staters angelägenheter, föranledde detta inre välståndets tillfälliga rubbning, här som annorstädes. Men att på mellanperioderne, näringarne icke skulle oagtdadt alla välvilliga, om icke alltid välgrundade åtgärder, sakna den förkofran som de oftast under mindre fördelagtiga omständigheter vunnit i andra länder; kan enligt min oförgrifliga tanka endast tillskrifvas ett så vida utsträckt skydds- och monopolie-system, att till och med allmänna penninge-rörelsen blifvit monopoliserad för Statens räkning. Att en ojemn, sällan behofvet motsvarande penninge-tillgång, här af skulle följa, var att förutse; att ombytet från brist till öfverflöd af denna nödvändighetsvara, om jag så må kalla penningen, hvars producerande Staten uteslutande åtagit sig, skulle verka svindlande företag eller allmän miströstan; var också att förutse, hälst myntet af tillfälliga orsaker och ensidiga parti-åsigter, ömsom indrogs, ömsom utsläpptes, olika evalverades, och oupphörligen förändrades, så till värde som beräkningar och benämningar — ja äfven på förhand fixerades till det belopp man fick röra sig med inom hela landet, under det näringarne drefs genom råd och uppmuntringar till utvidgade och illa beräknade företag. Att under sådana förhållanden och det innerligen osunda som ligger uti systemet, näringarne ännu icke sakna allt lif; är sannerligen förvånande och visar hvad Svenska samhällskraften tål.

Det kan icke vara min mening att önska mitt fädernesland, äfven om det vore möjligt, samma såkallade fullkomlighet uti dess näringar, som tid efter annan utvecklats uti England. Jag har dels på stället sett, dels ock annorledes inhemtat alla olägenheterne deraf, äfvensom den uteslutande rigtning större delen af Engelska industrien bekommit till världsmarknaden, hvaruppå landets väl numera beror. Vi hafva sjelfve funnit och Wermland i synnerhet, hvad det vill säga att för sine näringar vara beroende af världsmarknaden och dess conjuncturer. Må England med sina stenkol och sitt lätt utur backen uppgrädda sämre jern, gå till sitt mål och vi förblifva ett åkerbrukande folk till dess alla våra odlings-lägenheter äro upptagne samt förhållandet mellan

jordbrukare och icke jordbrukare förändrat sig, ty åkerbruket är också en näring och sjelfva modernäringen öfver allt utom på klippor och öar i hafvet, hvilka äro väl belägne för transitohandel. Förr än således denna alla folkslags hufvudnäring, eller frambringandet af verkliga lefnads- och behofs-artiklar på egen jord, vunnit den fullkomlighet som endast leder till ett allmänt välstånd, är hvarje bemödande att uppväcka och understödja andra näringar, en väg hvaruppå den egentliga hufvudnäringen hindras uti sin förkofran. De andra binäringarne uppkomma uti en naturlig ordning af sig sjelfve samt uteblifva ganska säkert ingenstädes, då födsmedlen finnas på stället och de tilltagande arbetskrafterne fritt få användas, ty dessa tillgångar bilda också capital eller förlag till användande vid nytt arbete. Capitaler af annat slag uppväxa i bredd med detta och hämta just sitt egentliga värde från den naturliga väg hvaruppå de tillkommit, såsom samlade tillgångar att åter förvandla i producter genom väl födda människors arbete.

Då nu samhällena i allmänhet hunnit den utveckling uti industriell väg, att utbyte af vara mot vara icke låter sig göra och öfverflödet på ett ställe af någon vara, skall fylla bristen på ett annat, fordras ett bytesmedel, som visserligen aldrig kan få i hvad form det än utgifves, eller af hvad inre beskaffenhet det än må äga, högre värde än de varor eller det capital som med detta medel flyttas från ett ställe till annat, eller tillverkare och förbrukare emellan; dock om det någorstädes saknas eller icke är tillräckligt, verkar sådant menligt på bytesvarornes frambringande, och vid ju flera tillfällen denna ringa del af gemensamma capital-förmögenheten behöfver framträda, samt ju längre afstånden äro mellan tillverkare och förbrukare, af en Orts tillverkningar, desto mera behöfves af bytesmedlet, hvars hufvudsakligaste bestämmelse är att aldrig hvila, såsom öfver allt och ständigt behöfligt.

Wermland, som jemte åkerbruket, numera modernäringen, har en mängd andra näringar hvartill lokalen gifvit anledning och hvilka länge ansågos såsom hufvudnäringar, till dess man fann att oberoende äfven uti dem icke kunde vinnas med mindre man skaffade sig största möjliga kvantiteten föda på egen jord; fordrar visserligen ett vida större rörelse-capital, eller belopp bytesmedel, än någon annar del af Riket. Om Wermlänningarnes byteshandel endast inskränkte sig till spanmål och brännvin; kunde visserligen en vida mindre penninge-summa lösa dessa föga dyrbara varor; men nu, från det malmen brytes i grufvan, trädet fälles i skogen och kolas, båda dessa producter af lokalen och Wermlänningens

arbete, föras till masugnen, derifrån, i form af tackjern, till Brukshärden, att förvandlas till stångjern, spik, m. m., intills det dessa producter af Wermlänningens industri, jemte tusendetals master, spiror och bjälkar, samt tolfter plankor och bräder, öfver Göteheborg gjort sig väg till den utlänske förbrukaren, fordras en mängd liqvider, och således betydliga summor i beredskap, hvaröfver man annorstädes knappast gör sig begrepp. En possession till exempel med omkring 5000 Skeppund jerns årlig tillverkning, nu under Creditorers administration, behöfde de sednare åren ett förlag vanligtvis af minst 8000 R:dr i månaden, och vissa månader öfver 12,000 R:dr. Nu äger Wermland 80,074 Skeppund smidesrättighet och 132 skattlagde Sågverk. Summan som erfordras, öberäknadt alla reparationer, liqvider af köpeskillingar, räntor, utskylder, &c., för att hålla alla dessa verk i jemn gång, är ojemförligt större än uti flera spannmålsproducerande Provinser sammantagne. Dessa penningar, innefattande ett förskott på ortens exportabla produktion, skola hemtas från andra ställen, och kunna icke återbetalas, eller uti liqvider ingå, förr än varorne säljas i stapelorten. De ständiga requisitioner af förskotter på varor, ej sällan med sjunkande värden, har föranlett otålsamhet och ofta hårda vilkor på de ställen, hvarifrån medlen skulle bekommas. Och som vid alla tillfallen då otålsamhet och egna fördelar får regera människors omdöme, man sällan tar skäl, ännu mindre tror sig böra vara billig; så har Wermlänningarnes penningebefohf skeft och fördomsfullt i sednare åren blifvit bedömt. Om man emedlertid, efter Statshushållningens enklaste grundsatser, vill jemföra denna provins med någon, jag vågar nästan säga — fläck på jordklotet; så skall man finna, att sällan en sådan lokal upptäcket, som, så begåfvad af naturen, företer ett solidare capital att arbeta med, och hvaruppå den säkraste och mångsidigaste credit kan grundas. Jag påminnes om hvad jag för 10 år tillbaka sagt: "Ingen qvadratmil af Wermlands yta finnes utan jord för en mångdubbel befolkning och ett eller flera vattenfall till industri-anläggning."

I flera år har man inom Wermland känt behofvet af någon ändring uti sin ofördelaktiga ställning till andra orter, synnerligen sedan exportvarorna Jern och Träd icke blefvo så begärliga som förr, ty att en tunna kummin kunnat gälla under tiden mellan 30 och 40 R:dr, gjorde icke till saken, ehuru visserligen icke få afgingo härifrån. Då man ändligen, icke utan yttersta svårighet, under fullkomlig säkerhet och tillbud att arbeta för så godt som intet, längre kunde få de erforderlige medlen, fann man sig befogad att öppna en inbördes credit, och efter det man icke kunde

få på sina egendomar och under tillverkning varande effecter upplåna penningar annorstädes, utlåna penningar sinsemellan, och gjorde sig en Provincial-bank. Jag fränkänner mig icke det att hafva gifvit idén härtill, utgången må blifva lycklig eller olycklig. Om det ligger någon förtjenst häruti, så minskas tillfredsställelsen häraf genom det vanvettiga klander denna inrättning rönt af dem, som icke vilja taga kännedom af dess ändamål och organisation. Måhända äfven en oredogjord obelåtenhet med allt hvad som sker och synnerligen med hvad i Landsorterne önskas, beträffande penningar, har nedkallat öfver Wermländska Provincial-banken detta foätsatta klander. Då emedlertid 152 personer i bolag inträdt och icke allenast sammanskjutit penningar samt hypotheker för en summa af 552,400 R:dr Bco, utan äfven ingått ansvarighet en för alla och alla för en för sina förskrifningar, invisningar och sedlar, som af Provincial-banken utfärdades, samt vunnit Eder Kongl. Maj:ts nådiga gillande af sina Bolagsreglor och Låne-reglemente; synes den skefva uppfattning af inrättningen, som man omsorgsfullt velat sprida, vara mera dieterad af afunden, än af nitet för allmänt väl. Lyckligtvis har det icke rubbat förtroendet inom orten till inrättningen, utan snarare väckt ett ökad intresse för dess framgång. Den billiga förtrytsamheten, som hvar och en här åtminstone känt, skall icke i obetydlig mohn verka i framtiden till den emancipation man åsyftat, och ehuru ömsom hotande, ömsom gäckande denna inrättning blifvit betraktad, skulle i denna stund, om Bolaget trodde, att Wermlands näringar behöfde en ökad fond för Bankens transactioner, teckningen kunna mångdubblas, till trots af alla förespeglade faror.

Det är visserligen för tidigt att granska hvad denna Bank åstadkommit under dess endast halfåriga tillvaro; men hvad man dock på stället kan förnimma, är, ehuru icke någon materiell vinst, de sunda begrepp uti finansiella saker, hvilka inom orten spridt sig, jemte en associationsanda, hvaraf framtiden skall njuta följderna. Med spänd uppmärksamhet väntar man utgången af de finansiella frågor, hvilka vid Riksdagen komma att afhandlas, och man lugnar sig, i anseende till hoppet att de med sans och upplyst bedömande skola granskas, icke under parti-åsigtternas strid utan såsom gemensamma, djupt ingripande intressen. Man inser i denna Landsort, som troligen i de flesta andra, att en realisation är både nyttig och nödvändig: men fordrar, att den må blifva billig och beståndande, samt tillskynda, om icke alla enligt önskan, åtminstone mängden, fördelarne af ett stadgadt mynt: vilkor, som med skäl kunna göras, vid motseendet af den otvifvelaktiga rubbning, hvarje ändring uti ett lands mynt-

förehållande vanligvis åstadkommer. Minnet deraf att vid en dylik operation under förra århundradet, större delen af Wermlands Brukägare nödgades öfverlemna sina egendomar i andras händer, varar ännu. Några politiska partier, stridande om väldet, äga vi lyckligtvis icke nu; man bör således vara lugn och förmodar att tiden utvecklat den grundsattnen att allas väl, ej några enskildtas fördelar, äro statens väl. Man tror äfven, att vår tids upplyste Statsmän ej skola låta den förebråelsen komma öfver sig, att grunda något så obestående, att efterkommande sättas i nödvändighet rifva grunden, hvaruppå man nu byggt för att med uppoffring af mångfaldiga människors välfärd, söka en säkrare. Här göres till följe af näringernes rigtning till frambringandet af exporter, den åsigten äfven gällande, att man önskar det blifvande myntet må gifvas en fullkomlig öfverensstämmelse med verldsmyntet, Hamburger Mark, och att man gerna skulle till detta ändamåls vinnande afsäga sig beräkningen af Riksdalrar. Denna åsigt är ganska naturlig, ty exporternas liqvid sker merendels i detta mynt, som i sådant fall äfven skulle kunna beräknas vid exporternas frambringande, oberoende af förvillande kursförhållanden och speculationer. Och om äfven i framtiden gemenskap i låneväg med utlåningen skulle sökas antingen för Statens räkning eller enskildtas; så vore vägen banad och på höft gjorda eller dolda beräkningar aflägsnade. Kunde derjemte inväxlingen af de nu löpande sedlarne mot specie-skiljemynt, förrättas på mer än ett ställe; skulle Landsorternes Innevånare visserligen finna sig ganska belåtna. Nu äro farhågorne allmänna det silfverfonden, förvarad i hufvudstaden, dit alla penningar strömma, och ännu flera komma till följe af uppsäningar och utpantningar, bastigt skulle disponeras till skada för dem som sednare från Landsorterne kunde infinna sig. Då dessutom silfvermynt egentligen öfverallt är skiljemynt, och just våra småsedlar, som icke hafva sina likar i hela den kända världen, äro dem som utdrifvet från rörelsen det redbara skiljemyntet, så tror jag att alla boende utom hufvudstadens tullportar, skulle finna sig äfven ganska belåtna dermed, att inväxlingen börjades med skillingsnedlarne, som då drifna utur rörelsen skulle lemna plats åt det redbara myntet: en plats det behöll af nödvändigheten och visserligen icke utbytte mot degeln och påsen som annars kunde möjligtvis inskränka dess verksamhet före en export eller ommyntning. Sträcktes omsorgerne för Landsorternes bekvämlighet derhän, att uti Landtränterierne så väl som i Hufvudstaden, först de ungefärligen utelöpande två millionerna skillingsnedlar invexlades och sedan

de $11\frac{1}{2}$ millioner 2 och 3 Riksdalers-sedlarna, så skulle man säkerligen icke blifva så uppskrämd vid invexlingen i Stockholm af de nära 11 millionerne större sedlar derstädes under tiden kunde användas, som hittintills att omgöras hvarje dag. Börjar man uti motsatt ända, så med erkännande äfven af Bankens förmåga att förrätta sina liqvider, skulle dock på denna Bank, som på många andra af solidare beskaffenhet och med lättare disponibla tillgångar, en, som Engelsmännen kalla det, run up, eller pårusning, åstadkomma den förfärligaste skakning uti hela samhället. Vi Svenskar äro visserligen käcka menniskor i allmänhet och sälja vårt lif dyrt då det gäller; men mod i välfärdsfrågor är icke så allmänt, och misströstan bemäktigar sig måhända mängen, ty rådighet i faror af denna beskaffenhet kan just icke mera påräknas hos oss än hos andra nationer med inskränkta tillgångar. Förmågan att uppställa betänkligheter i system och att fota dessa byggnader på ickeeliga controller, är deremot, jemte en icke ringa grad af missundsamhet, något, som man vill påstå ingår uti folklynnnet. Om dessa momenter, hvilka man icke kan neka förefinnas der och hvar, sättas i verksamhet vid en catastrof efter första oredan, hvad sättet i stället för det nedrifna? hvad säger vår finans-historia härom?

Jag har här kanske gått utom ämnet; men jag har trott mig böra icke underlåta anföra de opinioner, som jag erfarit lefva omkring mig, och hvilka jag äfven delar, så länge de icke öfvergå till ytterligheter.

Politisk Författning.

Kammarverk: Under de sednare fem åren hafva inga ödeshemman eller nybyggen blifvit upptagne, eller några hemman i ödesmål förfallit. På Recognitions-skogarna inom Öster Syssets Fögderi äro hemman skattlagde til $\frac{3}{4}$ mantal.

Posthemman i Wermland äro 54 och Gästgifvaregårdar 130.

Hos Eder Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hafva under de fem åren, som denna berättelse omfattar, blifvit sökte förordnanden för Landtmätare att verkställa 499 laga skiften och 156 andra förrättningar.

Statsbidrag: Ut i min förra berättelse anmärkte jag 2:ne slags Skatter, såsom, efter mitt omdöme, saknande billig grund, enär de, lagde på förädlade varor, icke beräknades af tillverkarens vinst, utan af varornas värde i deras förädlade skick, nemligen räntan af Sala-sågar och af Stångjernshammare eller den så kallade Hammarskatten. Sedan den tiden har en skälig ändrig i detta beskattnings-system blifvit vidtagen, hvad Sågarne

beträffar, men att denna tryckande skatt ännu belastar Stångjerns-smidet, är att beklaga, då tillverkningen och afsättningen af Rikets förnämsta export-artikel derigenom försvåras.

Oroterade Hemman i Länet utgöra $53\frac{287}{490}$ mantal, hvilka, jemte åtskilliga lägenheter utan mantal erläggja Rotefrihets-afgift af sammanräknade 69 R:dr 2 sk. B:co.

Politie: Sedan Rikets Ständer vid sista Riksdag anslagit löner till Kronofogde och Häradsskrifvare uti ett femte Fögderi i Wermland, hafva dessa tjenstemän blifvit på stat anställda uti det, enligt Eder Kongl. Maj:ts Nådiga tillåtelse, förut inrättade så kallade Norr-Sysslets Fögderi, bestående af hela Elfvedahls Härad och öfra Tingslaget af Fryksdals Härad. Genom inrättandet af detta nya Fögderi, vanns den förmån, att Fögderindelningen blef lika med den af Domsagorna i Länet, men af den sålunda skedde förändringen hafva dessutom visat sig de för det allmänna fördelaktiga verkningar, att skatte-bidragen från de orter, som utgöra det nya Fögderiet, hafva vida jemnare och bättre än tillföre ingått, och att förbättringar i hvarjehanda ekonomiska fall, såsom hvad angår väganläggningar, skjutsregleringar m. m. dylikt, kunnat lättare tillvägbringas. Vid samma tid som Norr-Sysslets Fögderi organiserades, hafva 2:ne Capeller blifvit uppförde inom Elfvedahls Härad Finnbygd, under benämning af Norra och Södra Finnskoga Capell samt särskild af Staten lönad Capell-Predikant der anställd, hvilken skiftesvis förrättar Gudstjenst i Capellerne och besörjer Pastoral-vården i de sålunda inrättade, från Moderkyrkan långt aflägsne Capell-församlingarne, hvarjemte tvenne klockare blifvit i dessa församlingar antagne med lön på stat och förbindelse att biträda vid barnundervisningen. Detta, jemte det att den för någon tid tillbaka upparbetade, men under långvarig tvist om underhållsskyldigheten, förfallna väg, som genomlöper Finnbygden från Lethafors till Christinefors Bruk, blifvit iståndsatt och med Gästgifvaregårdar försedd, har verkat utomordentligt på culturen i denna aflägsna trakt, hvares innevånare förut, i anseende till det långa afståndet och bristen på vägar, sällan besökte kyrkorna dit de hörde och till hvilken trakt Presterskapet af samma orsak äfven sällan kunde komma. Såsom förut i denna berättelse är omnämndt, har äfven väg nyligen blifvit upparbetad emellan de nya Capellerne.

Skolor: i hvilka Lancasterska Läromethoden följes, finnas väl i flere Socknar och vid Bruk, men i allmänhet begagnar Allmogen till sina barns undervisning, ambulatoiske Skolmästare, emedan det för många skulle

medföra betydliga kostnader och olägenheter, att sända barnen till någon Skol-inrättning, långväga från hemmet.

Uti Philipstad är inrättad en Bergs-Elementar-Skola, som förestås af Geschwörnera i Philipstads Bergslag, Bergmästaren Franz von Schéele. Skolan har varit öppen i fyra år och är undervisning derstädes lemnad åt 50 elever. Dess tillvaro beror för öfrigt på Wermlands Bruksägares enskilda och Bruks-Societetens allmänna understöd.

Hälsovård: Under uppbördsåret 1832 hafva på Curhuset här i Carlstad blifvit vårdade 199 och på Lazarettet härstädes 60 personer, hvartill kostnaden utgjort, neml. för Curhuset 5,274 R:dr 30 sk. 11 rst. och för Lazarettet 641 R:dr 24 sk. 4 rst., sedan underhålls-ersättningar för en del af Lazarettens patienter blifvit afräknade. Då sjukpersonalen på Curhuset år 1828 utgjorde 342, så visar sig nu det lyckliga förhållande, att veneriska smittan i betydlig mon aftagit inom Länet.

I anledning af väckt fråga om reglering af Provincial-Läkarevården i Riket, har jag, i underdånigt utlåtande af den 21 September 1832, hos Eders Kongl. Majt underdånigst föreslagit, att de 2:ne Provincial-Läkare-District, hvori Länet för närvarande är deladt, måtte förändras till 3:ne, med Carlstad, Philipstad och Arvika till hufvudstationer, och att en tredje Provincial-Läkare måtte tillsättas, samt en för detta vidsträckta Län högst behöflig tillökning i Läkare-personalen såmedelst äga rum.

Vid Cholera-farsotens första utbrott i Norrige, i September månad 1832, trädde de inom Länet valde Sundhets-nämnder genast i verksamhet. Den uppmärksamhet, som en del af dem både då och sedermera lemnat åt den arbetande klassens lefnadssätt, och det bemödande de på åtskilliga ställen visat att befrämja renlighet hos Allmogen uti dess boningar, har otvifvelaktigt för tillfället haft ett godt inflytande på hälsotillståndet, och kan möjligen äfven i framtiden hafva välgörande följder.

Fattigförsörjning: Enligt Nädig föreskrift har jag den 8 Maj 1832 till Eder Kongl. Majt afgifvit underdånigt utlåtande, angående fattigvårdens tillstånd inom Wermland, samt om möjligheten att afhjelpa deri äfventyrs sig företeende brister, sedan härvarande Domcapitel infordrat och meddelat mig församlingarnes uppgifter i ämnet; och anser jag mig böra, för denna berättelses behöriga completerande, här upptaga af samma utlåtande dess hufvudsakliga innehåll, såsom följer:

"Fattigförsörjningen i Wermland är, i öfverensstämmelse med gällande Författningar, genom frivilliga öfverenskommelser temligen väl ordnad,
ehuru

ehuru saknande alla lysande anstalter. Der rättelser och förbättringar äro af behovet påkallade torde de ock efter hand tillvägabringas på enahanda sätt, som de nu gällande ordningar tillkommit, och enär grundsatsen, att hvarje församling har förbindelsen att vårda sina fattige, är antagen och i möjligaste måtto tillämpad, inse menigheterna nog fördelen af de förbättringar, som kunna önskas och bedöma åtminstone bäst sjelfve deras förmåga att åstadkomma dem. Uti en stor och rik stad kan man visserligen på en gång tillfredsställande och efter bestämda former uppgöra fattigförsörjnings-, sjukvårds-, arbets- och undervisningsanstalter, men i en vidstäckt Landsort med tilltagande folkmängd låter sådant sig icke göra. Kanhända kunna knappt dessa anstalter, enligt lika grunder äga rum i 2:ne närbelägna Socknar. Den enda allmänna grundsatts, som i denna del billigtvis kan stadgas, är redan gifven, att hvarje församling vårdar sina fattige. Såsom en christelig pligt gäller detta stadgande för hvarje församling emot dess fattige och såsom en rättsgund åter församlingarne emellan, på det att den ena församlingen icke må vara besvärad af den andras fattige. Större Bruksegenomar hafva väl föreningsvis blifvit, i anseende till fattigvård skilda från den öfriga församlingen till hvilken de höra, men att eljest genom föreskrifter rubba den stadgade grundsatsen är, efter min underdåniga tanka, ett vådligt företag; och jag bör icke eller dölja den öfvertygelse att ingen skadligare åsigt kan göras gällande, än den af allmänna föreskrifter för sättet att uppehålla den ena medborgare-klassen på den andras bekostnad, särdeles i en provins såsom Vermland, der församlingar finnas, inom hvilka mängden af dem som ena året betala eller bidraga till fattigvården, kan genom en enda ofördelaktig skörd se sig andra året bringad till lika behof af understöd som fattighjonena. Den inom flere Socknar vidtagna ordning att församlingen sjelf för året bestämmer afgifterna till fattigvården och hvad understöd hvarje fattighjon skall åtnjuta synes väl icke tillhöra en fulländad fattigvårds-inrättning, men just denna ordning anser jag för min del vara för en Landsort den mest ändamålsenliga, tv då beviljas understöden af dem som bäst känna de fattiges mer eller mindre behof, och dessa åter erinras icke onyttigt derom, att de såsom underhållstagare äro beroende af dem, som utgöra underhållet. Der åter, som en frikostig fattigvård blifvit genom föreskrifter för alla fall organiserad och den behöfvande endast har att anmäla sig hos en fåtalig Directiou eller en föreståndare för att komma i åt-

njutande af försörjningen, der emottages den icke såsom välgörenhet, hvad den dock egentligen är, utan fordras vanligen pockande som en rättighet; och i samma mån som sådana begrepp utveckla sig, tillskapas fattighjon och minskas idogheten, ty den som i lättja och liderlighet använt sina bästa år tillbringar genom försörjningens omvårdnad sorgslösare sin ålderdom, än den flitige, men obemedlade arbetaren, som med ansträngning af sina aftynande krafter redligt försörjer sig och de sina. Dessa förhållanden och andra tiders erfarenhet lemna till och med rum för den förmodan, att ju färre institutioner för fattigvård som finnas, ju mindre antal fattige gifvas. Man känner att det gafs en tid, förr än något stadgande om fattigvård emanerat, då en genom testamente gjord donation till de fattige måste skickas utomlands, emedan inga fattiga inom Riket funnos. Förmodligen hade man då, såsom nu missvetter och många missöden att bekämpa samt följaktligen äfven fattige, eftersom testator välvilligt tänkte på dem, men den tiden erkände icke någon gerna sig vara fattig. — der låg då någon känsla af blygsel emot detta erkännande — välgörenheten var dessutom icke reglementerad, hvarföre välgörande händer frivilligt öppnades för den behöfvande, — ej uppbrötos af verkställande makten.

Uti en tid då öfverbefolkning här som annorstädes visar sig, om med öfverbefolkning kan förstås tillkomsten af fria människor, hvilka hafva icke allenast rättigheten, utan äfven skyldigheten att sköta sig sjelfva, torde det vara mindre lämpligt än någonsin förut att människorne sättas i strid med hvarandra om mitt och ditt. När välgörenheten årligen påkallas för hela Landssträckor; när statens medel användas till undsättningar och efter rykten och förmodanden slitas från den ena frikostigt undsatta orten till den andra, nästan uti en beständig cirkelgång, då är det hög tid att auctoriteterna klart uppfatta hvad man vill och kan uträtta i det fall, hvarom fråga är.

Efter min underdåniga tanka erfordras icke några nya föreskrifter angående fattigvården inom Wermland. Förutan sådana kunna och böra Civila och Ecclesiastica Administrationerna gemensamt verka till localförändringar och förbättringar som finnas nödiga. Det har man hittills gjort härstädes och gör det ännu, ty man förstår hvarannan i bedömandet af menigheternas angelägenheter. Allmännare hoppas jag ock med hvarje dag vigten skall visa sig af sådan medverkan och ömsesidigt förtroende myndigheter emellan, hvarförutan den individuella verksamheten gäckas och ledes till främmande föremål.”

Gästgivare-ordningar: Oaktadt gjorda försök på ett och annat ställe att afskaffa hållskjutsen, har sådant ännu icke någorstädes lyckats; och har skjuttnings-besvärets upplåtande på entreprenad icke heller vid något Gästgifveri kunnat tillvägbringas. Locala förhållanden lägga ock betydliga hinder i vägen för så beskaffade förbättringar inom Werm-land, och hafva således Gästgifvare-ordningarne härstädes under de se-nare åren icke undergått några synnerliga förändringar.

Genom öfverenskommelser som år 1824 blifvit inför Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande häradsvis träffade och år 1826 af Eders Kongl. Maj:t i Näder fastställde, hafva Länets invånare bestämt förhöjda skott-penningar, att utgå för utom skallgång dödade rofdjur och enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga föreskrift genom Circular af den 19 Junii 1830 äro Länets invånare åter hörda i fråga om Jagtcassas bildande och premiers utgörande för att befrämja rofdjursjagten; men sedan äskadt blifvit att ytterligare öfverläggningar i detta ämne måtte vid Socken-stämmor få äga rum, har detta ärende ännu icke kunnat till slut bringas.

Sparbankar: Inom Werm-land finnes 2:ue så beskaffade Inrättning-ar. Den ena i Carlstad stiftad 1822 och den andra i Philipstad stiftad 1823. Den förre eller Carlstads Sparbank hade vid 1832 års början en insättningsfond af 33,083 R:dr 17 sk. tillhörig 549 personer. Under året insattes af 264 äldre och 132 nya delägare 14,429 R:dr 41 sk. och efter afdrag af hvad som uttagits, ägde vid årets slut 632 personer hos Banken i behåll 43,685 R:dr 10 sk. Således har denna fond under årets lopp vunnit i storlek 10,600 R:dr och uti delägarnes antal 83. Hjelpfondens behållning eller Bankens egna tillgångar utgjorde vid 1832 års ingång 2576 R:dr 15 sk. 3 rist och vid årets slut 2654 R:dr 16 sk. 5 rist Banco. Uti Philipstads Sparbank uppgick vid 1832 års början insättningsfonden till 4039 R:dr 39 sk. och vid årets slut till 5337 R:dr 16 sk., och har denna fond sålunda vunnit en förkofran af nära 1300 R:dr. Behållningen af Bankens hjelpfond var vid årets utgång 753 R:dr 44 sk. 1 rist och 20 R:dr 40 sk. större än vid årets början.

Veterinaire-inrättning: Genom actie-teckning inom Kongl. Hus-hållnings-sällskapet bildades sådan inrättning för fjorton år sedan å en lägenhet nära Carlstad, der boningshus för Veterinair-läkare och nödiga stallbyggnader uppfördes; hvarjemte Veterinaire-läkare antogs med förbindelse att efter taxa gå Länets invånare tillhanda med kreaturs bo-tande. Såsom Djur-läkare för Länet åtnjuter han lön på stat och hafva,

enligt hans uppgift, under år 1832 curer blifvit anställda med 739 häst-
kreatur dels vid inrättningen och dels under hans resor i Landsorternes;
äfvensom föreskrifver lemnade till botande af 387 sjuka hornboskaps-
kreatur, svin och hundar.

Städer.

De trenne i Länet belägna städer Carlstad, Christinehamn och Phi-
lipstad grunda sitt bestånd egentligen på handel och handtverkerier;
dock äga dessa städer jemväl ett icke obetydligt jordbruk. Såsom nä-
rings-utväg bör äfven anmärkas den förtjenst som invånarne i Carlstad
och Christinehamn hemta genom hushyror och mathållning under de
större marknader som i dessa städer årligen hållas och i Carlstad sär-
skildt af den ungdom som vid härvarande Gymnasium och Skola be-
gagnar undervisning.

Handeln har i Carlstad snarare af- än tilltagit; men i Christine-
hamn och Philipstad, der tackjernet utgör en betydlig handels-artikel,
har denna näring under de senare åren icke varit mindre lönande än
tillförene.

Handtverkerierna äro icke i särdeles bättre skick än såsom de i
förra Fem-årsberättelsen blifvit beskrifne. Likväl, utom Garfvere, som i
allmänhet äro välmående, hafva i senare åren en och annan skicklig
handtverkare af andra professioner genom arbetsamhet bringat sig till
välstånd, hvilket bevisar att det intrång af fuskare som städernes handt-
verkare så mycket öfverklaga, utgör icke något verkligt hinder för deras
uppkomst, utan att den väsendtligen beror på deras egen skicklighet,
omtanka och ordentlighet.

Tillförseln af landtmanna-varor är i Carlstad ringa utom vid mark-
nadstillfällen, men i Christinehamn jemnare och bättre, emedan landet
deromkring är mera fruktbart än vid Carlstad. Philipstad saknar icke
heller ganska god tillförsel från aflägsna orter, helst afsättningen derstä-
des är beräknad på Bergslagen.

Utom det i Carlstad varande allmänna undervisningsverk Gymna-
sium med Skola, finnes derstädes en Vexelundervisningsskola för fattiga
barn, i hvilken vanligen omkring roo barn på en gång undervisas i
christendomskunskap, räkning och skrifning. Ut i Christinehamn är en
skola med 2:ne klasser och i Philipstad en Pedagogi, hvars utvidgande

är beslutad, sedan den Wexelundervisningsskola som för fattiga barn varit inrättad numera upphört.

Folkmängden har i de senare åren aftagit uti Carlstad, sålunda att den, som år 1827 utgjorde 2581 personer, år 1832 endast uppgick till 2319 efter skattskrifnings-längderne, hvilken minskning synes jemväl bevisa att näringarne i staden åtminstone icke äro i stigande. Befolkningen i Christinehamn besteg sig 1832 till 1640 — samt i Philipstad till 850 personer, och är förhållandet i denna del för sistnämde 2ue städer alltså ungefärligen enabanda som det var 1827.

Sedan jag nu i föreskrefven ordning eller under de rubriker som det meddelade formuläret antyder i underdanighet afgifvit berättelse om tillståndet i Länet under de till och med 1832 sistförflutne fem åren, anser jag mig jemväl böra yttra några ord om förhållandet med Krono-uppbörden och executions-verket inom Länet, i synnerhet som gången deraf icke beror allenast af de tjenstemäns verksamhet som med Uppbörds- och Executions-väsendet hafva befattning, utan äfven på flere andre omständigheter och väsendtligast viljan och förmågan hos skattdragande och gäldenärer att göra rätt för sig.

Krono-Uppbörden i Länet har ingått tämmeligen jemt utom för Söder-Sysslets Fögderi, hvarest restantierne under flere år den 1 Maji bestigit sig till omkring 30,000 R:dr, deraf hufvudsakliga beloppet inestätt i Nordmarks Härad. Detta i jämförelse med Länets öfriga del vanlottade Härad, i anseende till local- och natur-förmoner, haan icke att komma sig före efter 1826 års missvext, förr än skjörden åter slog fel. Emedlertid måste executions-åtgärderne till resternes indrivande fortsättas, likmätigt uppbörds-författningarnes ovillkorliga kraf. De många återerade pant-auctionerne inom Häradet bidrogo likväl föga till utskyllidernas indrivande, ty penningar saknades i orten och följaktligen äfven köpare. Under sådant förhållande var det icke lätt att med billigt afseende å de skattskyldiges bestånd bevara kronans rätt; och de stränga anmaningar, som Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande från de högre Embetsverken tid efter annan fick om resternas skyndsamma indrivande, nödgade Läns-Styrelsen omsider att för detta ändamål vidtaga utomordentliga åtgärder, såsom att låta till utsätta ställen i andra Häraders afföra panterna för att å auction försäljas.

Vid verkställigheten mötte väl deremot mångfalldiga hinder, men emedlertid verkade hvad som i berörde afseende tillgjordes så mycket att de som kunde på något sätt förskaffa sig penningar, gjorde rätt för sig;

och få af Panterne blefvo sina ägare fränhände. Således ehuru verklig brist eller oförmåga att betala till en början förorsakat restantierne, visar dock utgången att motvilja hos de skattdragande i någon mån äfven verkat dertill att detta ofördelaktiga förhållande länge fortfarit, ty då någon annan påföljd icke äger rum för den skattdragande som försummar att vid Uppbördsstämman erlægga sina utskyllder, än att Fjärdingsmannen eller någon Kronebetjent besöker honom med kraf, sparar han sig den mödan att infinna sig vid stämman, i synnerhet som han af erfarenhet väl vet, att om ock utmätning hos honom sker för skattebeloppet, kunna panterne likväl icke genast flyttas, utan att han har tillräckligt rådrom att skaffa penningar innan panterne hemtas och säljas. Genom de omnämnde pantfraktingarne jemte en genom Svenska och Norrska timmer-uppköparens täflan inträffad bättre afsättning af skogsproducter har dock inträffat, att resterne som af 1832 och föregående årens uppbörd i Söder Syssets Fögderi bestego sig, enligt verifierade restlängder den 1 sistlidne Maj till 22,575 R:dr 16 sk., utgjorde vid räkenskapernes afslutande den 31 Augusti endast 235 R:dr 40 sk. 3 rst.

Till berättelsen om Executions-verket hörer först den om skuldsättningarne i Länet. Då Filial-disconterna existerade tillvandes Wermlands Jordbrukare, att om lån anlita allmänna verk och lättheten att på sådant sätt skaffa sig penningar tillvägabragte den tiden månet egendomsköp, ehuru köparens tillgångar icke svarade till den handel hvori han ingick. Denna illa beräknade låne-ifver underhölls inom vissa orter af personer, som deri sågo sin vinning, enär de såsom Commissionärer förtjente arfvoden; och sålunda utgingo tid efter annan från de i hufvudstaden befintliga cassor, fastighetslån, odlingslån och discontlån till förut skuldsatte Jordbrukare och Bönder i synnerhet inom Näs Härad. Då deremot Landtmannen esomoftast fått erfara missvexter, och dessutom många lån utgått till personer, som kanske utan vilja att återbetala, endast genom betydliga uppoffringar kunnat skaffa sig lånen för att rädda sig för tillfället utur förlägenhet, följde alltså härpå lagsökningar. Understundom inträffade ock, att innan det hos någon gäldenär hann så långt, hvad hans skuld till de allmänna cassorne angick, hade han redan till enskilda fordringsägare, till hvilka han stod i närmare förbindelse, öfverlemnadt sina lösören och disponibla tillgångar, så att för lån som gått till utsökning merendels endast fastighetslotter blifvit utmätte, hvilka först efter mångfalldiga auctioner kunnat till underpris föryttras. Under sådana förhållanden och när en gäldenär, som med allt hvad han äger icke till fullo kan godtgöra sina

skulder, begagnar alla möjliga utvägar att i det längsta uppehålla sin egendoms försäljning, har det för executorerne varit i många hänseenden svårt att indrifva fordringar, men det väsendtligaste hindret dervid ligger dock i den omständighet, att köpare sällan infinna sig vid utmätnings-auctioner. Man skulle kunna anse detta härröra från någon mindre berömlig sammansättning bland ortens invånare; men den egentliga orsaken dertill är lätt att inse, nemligen att i saknad af peningar, köpare icke finnas i orten, åtminstone till de många fastigheter, som under flera års tid varit å executive auctioner utbjudne. Om härtill kommer, att man icke gerna, äfven med förmåga att betala, besöker en sådan auction hos sin blottställda granne och icke begagnar sig af tillfället att för underpris åtkomma hans nödvändiga lösbo eller hemmansdel, så ligger deruti väl icke något klandervärdt. Emedlertid har sådant allt varit ofördelaktigt icke allenast för aflägsse boende fordringsägare, än ock för executorerne, hvilka senare, man på afstånd och i okunnighet om rätta förhållandet bedömmar, såsom efterlåtna och försumlige, under det de utledsnas genom mångfalliga fruktlösa försök, att i penningar förvandla det till de förres liqviderande utmäta gods.

Under de tvenne sista åren har likväl detta förhållande mycket förbättrat sig; och ehuru för Banco-discont-verket några äldre utsökningsmål icke kunnat bringas till slut, utan efter det afbetalningar emångom i följd af utmätningarne ägt rum, bero på försäljning af fastigheter som å många auctioner varit utbjudne, är det likväl icke derföre skäl att misscreditera hela Länet, eller att tillvita dem som handhafva Executions-verket alla möjliga försummelse, enär det omtalade förhållandet ingalunda är eller varit allmänt för hela Länet, utan egentligen tillhört ett enda Härad.

Till dessa anmärkningar har jag funnit mig föranledd af ett i allmänna tidningarne nyligen infört klander öfver Länets Executions-verk och hvartill anledning skall varit hemtad från sista Revisorers anmärkning vid Banco-discont-verkets räkenskaper samt något beslut af Stockholms Stads Justitie-Collegium och Förmyndare-kammare] att till Werm-land icke lemna lån; och ehuru jag icke på annan väg erhållit del af någon anmärkning uti det ifrågavarande afseendet, tror jag mig böra underdånigst upplysa, att Banco-discont-verkets äldre, på utsökning inom Länet beroende fordringar för närvarande icke uppgå till betydliga belopp; att oakadt alla de svårigheter som mött vid indrifningen af lagsökta fordringar, disconten likväl derpå under de sistförflutna tio åren gjort ganska ringa förluster i jämförelse med dem som detta verk, efter hvad jag tror

mig veta, fått vidkännas å lån utlemnade både i flera andra provinser och i hufvudstaden och att de betydliga öfverräntor som från detta Län till Disconten ingått, på mängden af de lagsökta lånen torde dessutom fullt ersätta om icke öfverstiga förlusterna på ett och annat lån. Justitie-Collegium och Förmyndare-kammaren har mig vetterligen här i Länet endast förlorat på tvenne lån några hundrade Riksdaler räntemedel, derigenom att de för Länet intecknade fastigheterna, som i mät gått, icke hunnit säljas innan ränta för längre tid än trenne år upplapit och köpeskillingarne icke varit tillräckliga att betäcka det oprioriterade öfverskottet å räntan; men för dessa förluster hade sannolikt Justitie-Collegium och Förmyndare-kammaren varit fredad om lagsökning ägt rum, så snart betalningen af 1 eller $\frac{1}{2}$ års ränta blifvit åsidosatt. Skulden dertill kan billigtvis icke skjutas på Länets Executions-verk.

Carlstad å Lands-Cancelliet den 31 December 1833.

JOHAN AF WINGÅRD.

SV. LINDBERG.

H. F. OLDEFVIG.

